ફંદામાં અવશ્ય ફસાયલો હોવો જોઇએ, એમાં લેશ માત્ર પણ સંદેહ જેવું નથી. હવે તેની તપાસ કરવાની ખાસ જરૂર છે."

આ સાંભળીને રાજા નરેન્દ્રસિંહે કહ્યું:—"મંત્રિ! તમે આ શી વાત કહો છો? આવી કલ્પનાના આધારે કોઇપણ પ્રકારનો દઢ નિશ્ચય કરી શકાતો નથી. હું તમારી આ વાર્ત્તાને સત્ય માની શકતો નથી. જગમોહન કાંઇ નાનો બાળક અથવા તો મૂર્ખ નથી કે સહજમાં દુશ્મનના તાબામાં આવી જાય. અત્યાર સુધીમાં તેણે ભલભલા ઐયારોને ધૂળ ચાટતા કરી દીધા છે. તો પછી જોરાવર જેવો એક સાધારણ ઠગ તેને પોતાના સકજામાં સહજામાં સપડાવી શકે એ વાર્ત્તા કોઇપણ પ્રકારે માની શકાતી નથી. તે પણ પાકો ઐયાર છે. તેને ફસાવવો એ લોઢાના ચણા ચાવવા સમાન છે. જગમોહનને માટે મને પૂરતો વિશ્વાસ છે કે તે પણ એક મહાધૂર્ત્ત અને ચપળ ઠગારો છે."

મંત્રીએ કહ્યું:—"હું વિશેષ વાદવિવાદ કરવા ઇચ્છતો નથી. પણ તેમ છતાં એટલું તો અવશ્ય કહી શકું છું કે, છેવટે મારી વાર્ત્તાજ સત્ય ઠરશે અને જગમોહનના ફસાવાના સમાચાર આવી મળશે."

આ પ્રમાણે મંત્રી અને રાજા નરેન્દ્રસિંહ વચ્ચે વાતચીત ચાલી રહી હતી, એવામાં સ્હામેથી એક ગાંસડી લઇને આવતો જગમોહન તેમની નજરે પડયો. એ જોઇને રાજાએ મંત્રીને ઉદ્દેશીને કહ્યું:—"જોયું મંત્રી, તમારી વાર્ત્તા અસત્ય ઠરી ખરૂં કે નહિ વારૂ? પ્રથમથી અનુમાનના અશ્વપર સ્વાર થઇ ઇચ્છામાં આવે એમ બકી જવાથી ઘણીવાર પરિણામ વિપરીત જ આવે છે. હવેથી આવું ખોટું અનુમાન કરશો નહિ. તમે જે જગમોહનને દુશ્મનોના જાળમાં સપ-

ડાઇ જવાની વાર્તા કહેતા હતા, તેજ જગમોહન અત્યારે દુશ્મનને પકડીને આપણી સમક્ષ હાજર થયો છે. જગમોહન કાંઇ સાધારણ ઠગારો નથી. તે જોરાવર જેવાને તો ચાંચડની માફક ચોળી નાખે તેવા મહા ચાલાક પુરુષ છે." ત્યાર પછી તેણે જગમોહન ભણી મુખ ફેરવીને પૂછ્યું:–"કેમ જગમોહન! શા સમાચાર લાવ્યા છો? તે દુષ્ટની શી દશા કરી આવ્યા છો?"

જગમોહને જવાબ આપ્યો:–"મહારાજની આજ્ઞાનું પાલન કરી આવ્યો છું. તે દુષ્ટ મારા હાથમાંથી છટકીને કયાં જવાનો હતો? તેનામાં શી શક્તિ છે કે મારા સપાટામાંથી છટકી શકે? આપની કૃપાથી હું તે પાપની પ્રતિમાને પકડીને આપની સેવામાં લઇ આવ્યો છું. મેં તેને મારો બંદીવાન બનાવ્યો છે."

રાજા નરેન્દ્રે આનંદના આવેશમાં આવી અત્યંત પ્રફુલ્લિત ચિત્ત-થી કહ્યું:–"વાહ–વાહ! ધન્ય છે તમને, તમારા જેવા ચાલાક પુરુષો શું ન કરી શકે? આ દુનિયાનું એક પણ કાર્ય એવું નથી કે, જે તમારાથી ન બની શકે? તમે ધારો તે કરવાને સમર્થ છો. પણ તમે તે નીચ શયતાનને શી રીતે પકડી લીધો વારૂ?"

જગમોહને જવાબમાં જણાવ્યું કે:—"પ્રથમ મેં મારો પોતાનો એક પરદેશી તરીકે પરિચય કરાવ્યો, અને ત્યાર પછી તેની સાથે બરાબર હળી મળી ગયા પછી અવસર મળતાં તેને બેહોશ બનાવી દીધો. બેહોશ કરી તેને મુસ્કેટાટ બાંધી લીધો અને તરતજ આપની સેવામાં હાજર કર્યો."

નરેન્દ્રસિંહે કહ્યું:—"શાબાશ! મારા વ્હાલા સરદાર શાબાશ! આ કાર્ય કરવામાં તો તમે ખરેખર અદ્ભુતતાજ દર્શાવી છે. તમે

આજે મારૂં એક મહાન કાર્ય કરી આપ્યું છે; હું તેથી તમારો અતિ કૃતજ્ઞી છું. ”

જગમોહને કહ્યું:—“ વારૂ, એ સર્વ તો સિદ્ધ થઇ ગયું. હવે આને જેલખાનામાં મોકલી દો અને મને મારૂં ઠરાવેલું ઇનામ આપવાની કૃપા કરો. હું ધારૂં છું કે, મારા આ કાર્યથી આપને સંતોષ તો અવશ્ય થયો જ હશે. હવે ઇનામ આપવામાં આપ નામદારને કોઇ પણ જાતની અડચણ તો નહિજ હોય ? ”

નરેન્દ્રસિંહની પ્રસન્નતાની તે સમયે સીમાજ રહી નહોતી: તેથી તેણે એકદમ એક હજારને બદલે પાંચ હજાર રૂપિયા આપવાની ખજાનચીને આજ્ઞા આપી દીધી તથા પોતાના ગળામાંથી એક અતિ અમૂલ્ય હીરાજડિત હાર જગમોહનના હાથમાં આપી દીધો.

જગમોહનને હાથ જોડીને કહ્યું:—“ મહારાજ! એક વસ્તુ વિશેષ માગવાની મારી ઇચ્છા છે. ”

નરેન્દ્રસિંહે કહ્યું:—“ કહો–તમારી શી વસ્તુ માગવાની ઇચ્છા છે વારૂ ? જે કાંઈ ઇચ્છા હોય તે સત્વર જણાવી દે. ”

જગમોહને કહ્યું:—“ જો આપ તે આપવાની પ્રતિજ્ઞા કરો તો હું માગું, નહિતો માગવાની મારી ઇચ્છા નથી. ”

નરેન્દ્રે કહ્યુ:—“ શું તમે એમ ધારો છો કે તમે જે વસ્તુ માગશો તે હું તમને નહિ આપું. જો એમ ધારણા છે તો તેમાં તમારી ભયંકર ભૂલ થાય છે. હું તમે અત્યારે જે માગો તે આપવાને તૈયાર છું. તમે મારૂં જે કાર્ય કરી આપ્યું છે તેના બદલામાં હું જે કાંઇ આપું તે ઓછું જ છે. તમને યાદગીરી તરીકે આપવા યોગ્ય જે વસ્તુ હશે તે હું અવશ્ય આપીશ જ એવી મારી દૃઢ પ્રતિજ્ઞા છે. માગો જે જોઇએ તે ખુશીથી માગો. ”

જગમોહને કહ્યું:—"આપની આ તલ્વાર અતિ ઉત્તમ છે અને તેમાં ખાસ વિશેષતાએ છે કે તે વાળવાથી કમાનની પેઠે વળી જાય છે તથા શત્રુનાં મસ્તક સંહારવામાં અનુપમ ગણાય છે. તો તે આપવાની ઉદારતા દર્શાવો. મને એની ખાસ જરૂર છે. અમારા ઐયારીના કામમાં તે ઘણીજ ઉપયોગી થઇ પડે તેમ છે. મને આશા છે કે, આપ એ તલ્વાર આપવામાં લેશ માત્ર પણ નારાજ તો નહિજ થાઓ."

નરેન્દ્રસિંહે સહજ હસીને કહ્યું:—"એ તે શી દુર્લભ વસ્તુ છે કે જે હું તમને ન આપી શકું? અને તેમાં એ વળી આવા ખાસ જરૂરના કામ પ્રસંગે ન આપું? જાઓ, ખુશીથી લઈ જાઓ."

આમ કહીને નરેન્દ્રસિંહે જગમોહનના એક હાથમાં તલ્વાર આપી દીધી અને તે સાથે જ એક અતિ અદ્દભુત બનાવ બન્યો. જગમોહને પોતાના મસ્તકપરની પાઘડી તથા બનાવટી દાઢી મૂછો ખેંચીને દૂર ફેંકી દીધી. આથી તરતજ એક નવું દશ્ય દેખાયું. જે પુરુષને અત્યાર સુધી રાજા તથા સભાસદો પ્રસન્ન મુખથી જોઈ રહ્યા હતા તે પુરુષને જ અકસ્માત્ આવો વિચિત્ર વેશધારક પુરુષ જોઇને સર્વ ગભરાઇ ગયા તથા તેના પ્રતિ સર્વ તિરસ્કારની નજરથી જોવા લાગ્યા.

જગમોહને કહ્યું:—"જેને તમે લોકો અત્યાર સુધી જગમોહન ધારતા હતા, અને તમારો શુભચિંતક ઐયાર માનતા હતા તથા જે જોરાવરસિંહના જોરથી તમે લોકો ઉંઘમાં ધબકીને જાગી ઉઠતા હતા, ખાતાંપીતાં ચમકીને ખાવા પીવાનું છોડી દેતા હતા, તે અન્ય કોઇ નહિ પણ મદનનો વીરવર જાસૂસ વીરસિંહ જ હતો. એ વીરસિંહ અન્ય કોઈ નહિ પણ અત્યારે તમારી સમક્ષ ઉભેલો આ વીરનર છે.

હું પોતેજ જોરાવરસિંહનું ઉપનામ ધરનાર વીરસિંહ છું. જે મારી સમીપમાં આવવાને એક પગલું પણ આગળ ભરશો તો કૂતરાં બિલાડાંની પેઠે વિના મોતે માર્યા જશો.'

"આ દેહના સ્પર્શનું સાહસ કદી કરશો નહિ;
જે સ્થાનમાંહિ છો ઉભા ત્યાંથી જરી હઠશો નહિ;
આ વીરનરના બાહુમાં બહુ બળ સમાયું ગજરાજનું;
ચાલી ન શકશે જોર કાંઇ અહીં યમરાજનું,
વક્ષો વિદારૂં વીરનાં, શક્તિ સદા એ હું ધરૂં;
શત્રુ શૃંગાલો તમથકી હું ના કદી હઇએ ડરૂં."

તમારા જેવા નિર્માલ્ય શત્રુઓનો મને લેશ માત્ર પણ ભય નથી. હું તમો સર્વને પાયમાલ કરવાને શક્તિમાન છું. તમારામાં એવું બળ નથી કે તમે મને તમારો બંદીવાન બનાવી શકો. જો એવી જૂઠી આશા રાખતા હોતો તમો સર્વ ભ્રમણામાં ભમો છો, ભૂલભલામણુમાં ભટકો છો."

આવાં તીવ્ર વચનો સાંભળતાંની સાથેજ રાજા નરેન્દ્રસિંહના હૃદયમાં ક્રોધનો સાગર ઉછળી આવ્યો. તેને પોતાનો રાજા હોવાનું જરા પણ ભાન ન રહ્યું. ને કાંઇ પણ વિચાર કર્યા વિના તેમજ હથિયાર પણ લીધા વિના એકદમ વીરસિંહના શરીરપર ધસી ગયો. વીરસિંહ બધી રીતે સાવધ હતો એટલે તરત જ તે એક હાથમાં જગમોહનની ગાંસડી તથા બીજા હાથમાં રાજા નરેન્દ્રસિંહની આપેલી તલ્વાર લઇને ત્યાંથી ન્હાસવા માંડયો. તેને ન્હાસવામાં જે જે મનુષ્યોએ વિઘ્ન નાખ્યું તેના તેણે ટુકડે ટુકડા કરી નાખ્યા. એથી તેની સ્હામે જઈ પકડવાનું સાહસ કોઈનાથી પણ કરી શકાયું નહિ. વીરસિંહે સભાસદનના દરવાજાપર જઇ પ્રથમથીજ તૈયાર કરી રાખેલા

પોતાના અશ્વપર જગમોહનની ગાંસડી સહિત સ્વારી કરી અને ત્યાર પછી ત્યાંથી જતી વેળાયે તેણે રાજા નરેન્દ્રસિંહને ઉદ્દેશીને કહ્યું:—

" જો કાપુરુષ નરેન્દ્ર, હજી પણ વિચાર કરી જો. તારો જગમોહન ઐયાર અત્યારે મારા ફંદામાં ફસાયો છે. તે હમણાં સહજમાં છૂટી શકે તેમ નથી. જો તું તેને છોડાવવાનો પ્રયત્ન કરીશ તો તારા લાખો માણસોનું લોહી રેડાશે. તારૂં રાજ્ય બરબાદ થશે અને તારે પણ તારા આ ઐયારની પેઠે અમારો બંદીવાન બનવું પડશે. અમારી પાસે તારી ચાલાકી ચાલી શકશે નહિ. આઠ દિવસના અવધિમાંજ તારી પણ આવી દુર્દશા કરવામાં આવશે ! અભિમાની ઉન્મત્ત રાજા ! અવિચારનું પરિણામ કેવું વિપરીત મળે છે તેનો વિચાર કરી જો. તારી આંખો આગળ છવાયલા અંધકારના પડદાને અળગો કરી અમારા પરાક્રમના ભાનુનાં દર્શન કરી કૃતાર્થ થા. નાદાન અને મૂર્ખ ! આ સંસારમાં પરિશ્રમ કરનારજ જીતે છે. તારી પેઠે હવાના કિલ્લા બાંધી મનોરાજ્યમાં મલકાતા માનવીઓની ભયંકર દુર્દશાજ થાય છે. સંસાર કર્મનું યુદ્ધક્ષેત્ર છે. બાયલા અને બ્હીકણોને માટે આ મહા ભૂમિ નરક સમાન ભીષણ છે. બસ હવે ચેતીને ચાલજે અને મરવાને તૈયાર થઈ રહેજે."

આમ કહીને તેણે એકદમ પોતાના અશ્વને ત્યાંથી દોડાવી મૂક્યો. અશ્વ વાયુ સાથે વાતો કરતો વિમાનવેગે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. અને અલ્પ સમયમાંજ અદૃશ્ય થઇ ગયો. રાજા તથા તેના નિર્માલ્ય સભાસદો મલિન મુખ લઇને ત્યાંથી સભાસદન ભણી જવાને પાછા વળ્યા.

પ્રકરણ ૨૧ મું

છુટી ગયા

નિગાહે નાજસે દેખો ઇશારા કરતે જાતે હૈં;
હમારે દિલકો નાવકસે દોપારહ કરતે જાતે હૈં;
વહ ચરકે દેતે જાતે હૈં જફાયે કરતે જાતે હૈં;
જિગરતો દેખિયે હમ અબ ગવારા કરતે જાતે હૈં;
ઇલાહી ઇશ્કને હમકો યહ કયસા કરદિયા મજનું;
કે અબ તો દોસ્તબી હમસેં કિનારા કરતે જાતે હૈં.

સંધ્યાદેવી વિસર્જન થઈ ગઈ હતી અને નિશાદેવીનું આગમન થવાની તૈયારી હતી; તેના આગમનથી તેનો સત્કાર કરવા માટે સકળ સંસારીઓએ પોતપોતાને ઘેર દીપકો સળગાવવા માંડયા હતા. દુકાનદારો પોતપોતાની દુકાનોને સજ્જિત કરી રહ્યા હતા અને શહેરના સર્વ વિશાળ રસ્તાઓ મનુષ્યની ભીડથી ચીકાર ભરાઈ ગયા હતા. વારાંગનાઓ વિવિધ પ્રકારના વસ્ત્રાલંકારોથી પોતાના અંગોને સુશોભિત કરી વિશ્વના પુરુષોને વિમોહિત કરી પોતાના ઉદર પોષણના ઉદ્દેશ શહેરના સરિયામ રસ્તાપર કુર્સીઓ માંડી જાત જાતના રંગ બેરંગી દીપકો પ્રકટાવી તથા પોતાના ગૃહના દ્વારને લતાપત્ર અને પુષ્પથી સુશોભિત કરી પરપુરુષના આગમનનીપ્રતીક્ષા કરી રહી હતી. કેટલીક ઉછાંછળી અને યુવાનીના મદથી મત્ત બનેલી વારવિલાસિની માનિનીઓ નયનના કટાક્ષ કરી, અંગુલિનો સંકેત કરી માર્ગપરથી જતા યુવકોને મોહિત કરીને પોતાના પર્યંકપર લાવવાની ચેષ્ટા કરી રહી હતી. કેટ-

લીક વિષયી વામાઓ મસ્તકપરના કૃષ્ણવર્ણ કેશકલાપને મુક્ત કરી નિતંબ પર્યન્ત લંબાવીને પોતાના કોમળ કંઠમાંથી વીણાના ગાનથી મુગ્ધ થતા મૃગની માફક મનુષ્યને મોહિત કરી રહી હતી. કેટલીક બાલિકાવયમાંથી કિશોર અવસ્થામાં પ્રવેશ કરેલી કિશોરીઓ મધુરી અધર તાંબુલના રંગથી રંગી માર્ગપર ઇતસ્તતઃ ભ્રમણ કરી રહી હતી. કેટલીક વિલાસિનીઓ પોતાને ત્યાં આવેલા પુરુષો સાથે બેસી દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરવાના ઉદ્દેશથી મિષ્ટ વાર્તાલાપ કરી રહી હતી. કોઇ પોતાના ઓરડામાં બેસી મૃદુ મંજુલ સ્વરથી ગાઇ રહી હતી. નીચે સેંકડો મનુષ્યો એકઠા થઇને સાંભળી રહ્યા હતા. એ સર્વ વારાંગનાઓનાં સમુદાયમાંની એક સર્વથી વિખ્યાત અને ગાયન કળામાં ગાંધર્વની ઉપમા પામેલી તથા રૂપમાં રતિ સમાન સુંદરી રમણી પોતાના મધુર કંઠથી આ પ્રમાણે ગાઇ રહી હતીઃ—

ગજલ

" કહ રહી હૈ હશ્રમેં વહ આંખ શરમાઈ હુઈ;
હાય! કયસી ઇસ ભરી મહફિલ મેં રુસવાઇ હુઇ;
ઠોકરેં ખિલવાયગી યહ ચાલ ઇઠલાઈ હુઈ;
ક્યા જવાની ફિરતી હૈ જોબન પૈ ઉતરાઈ હુઈ;
આઇને મેં હર અદાકો દેખકર કહતે હૈંવો;
આજ દેખા ચાહિએ કિસકિસકી હૈ આઈ હુઈ.

જાંબલબ હસતમેં પાતી હૈ જો મુઝ બાશાદકી;
ક્યા હંસી ફિરતી હૈ ઇન હોઠોંપર ઇતરાઇ હુઇ;
ખુલ ગયા જોબન તો અસ્મત ન હયાસે યોં કહા;
એક અંગડાઇસે હમ દોનોંકી રુખસાઇ હુઇ;

કૈફ મસ્તીમેં ભી રહતા હૈયે જોબનકા હિસાબ;
ઉનકી અંગડાઈ ભી આતી હૈ તો શર્માઈ હુઈ.

આંખ ઉઠે પર્દા હટે યહભી કોઇ દેખના,
ઓટ ઘૂંઘટ કે આંખ ઔર વોભી શરમાઈ હુઇ;
વસ્લકી શબ ચાયરી બેતાબિએ શૌકે વિસાલ;
શર્મભી નીચી નિગાહોંમેં તમાશાઈ હુઇ;
વસ્લમેં ખાલી હુઈ અગયારોમેં મહફિલતો ક્યા;
શર્મ ભી આએ તો મૈં જાનૂં કિ તનહાઇ હુઇ.

ઉઠ ગયા પર્દા તકદ્દલુફકા ઉઠે જબ ઉનકે હાથ;
આકિ હુસ્નો ઇશ્કમેં મશ્શાત અંગડાઇ હુઇ;
ક્યા ફૂલે ફૂલેગી ઉમ્મૈ દે દિલ પુરઆરજૂ;
માસ કે દાવનમેં હૈ યહ પર્વરિશ પાઈ હુઈ;
ગઈ ઉઠી આશકકી તુર્બત સે તો ઝુંઝલાકર કહા;
વાહ ! સર ચઢને લગી પાંવોંકી ઠુકરાઇ હુઇ.

આ તરફ એ રમણી એ ગાયનને સમાપ્ત કરી શકી નહોતી, એવામાં તો સ્હામેના ઓરડામાંથી તબલાંના ઠેકાનો અવાજ સંભળાયો. હારમોનિયમ વગડવા માંડયું. સારંગ પણ પોતાના રંગ જમાવવા લાગી. મંજીરા પણ લોકોને આમંત્રણ આપવા લાગ્યા. એ મુસલ્માન રમણી આંઆં શબ્દનો ધ્વનિ કરી સૂર ભરવા લાગી અને પોતાની ગતિ દર્શાવી દુર્ગતિનાં દ્વાર બતાવવા લાગી:—

ગઝલ

" મિલતે હી બેલાકથી વહ આંખ શર્માઇ હુઈ;
ફિર ગઇ પછતા કે પલંકોંતક હયા આઇ હુઇ;

હર અદા મસ્તાના સરસે પૈરતક છાઇ હુઇ;
ઉફ ! તેરી કાફિર જવાની જોશપર આઇ હુઇ;

મુઝકો યહ દાવા કોઇ તેરે સિવા દિલમેં નહિં;
ઉનકા યહ ઇલ્જામ અચ્છી કૈદ તન હાઇ હુઇ;
રોકતેં રસ્તેમેં પ્યાર આઇ ગયા ઉસ શોખપર;
વહ ન઼જર હૈરત઼જદહ વહ વાત ઘબરાઇ હુઇ;

યહ મિલા જિક્રે કયામત પર કયામતકા જવાબ;
ક્યા ઉઠેગી વોહ હમારી ઠોકરેં ખાઈ હુઈ;

તોબા કર જાહદ! કરું તોબામેં એસે વક્તમેં;
યે બહાર આઇ હુઈ! ઐસી ઘટા છાઇ હુઈ;
ભોલી સૂરત પર તેરી તસ્વીર કાયહ બાંકપન;
લબ પૈ જાહિર હૈ તવસ્સુમ દિલમેં ઇતરાઇ હુઇ. ”

પ્રિય વાચક ! હવે આ સ્થળનું વિશેષ અવલોકન કરવાની આવશ્યકતા નથી. માટે ચાલો, અહીંથી નીકળીને આપણે કોઈ સુંદર સ્થાન પર જઈ આપણા મનને આરામ આપીએ. આ સ્થાન કેવું મલિન અને અપવિત્ર છે, એ તો તમો સર્વ સારી રીતે જાણો જ છો અને આપને પ્રત્યક્ષ વા પરોક્ષ એવો અનુભવ પણ મળેલો હોવો જોઇએ કે વારાંગનાઓ હમેશાં નીચ કર્મ કરનારી જ હોય છે, માટે આ સ્થળે અમે હવે એ વિશે કાંઈ પણ વિશેષ વિવેચન કરવા ઇચ્છતા નથી. તમો એટલું તો અવસ્ય નિર્મુક્ત કંઠથી કહી શકશો કે વેસ્યાના પ્રસંગમાં આવવાથી મનુષ્ય હમેશાં અધ:પાતના માર્ગમાં આવી પડે છે. વૈશ્યાના સમાન અવગુણી વ્યક્તિ આ વિશ્વમાં અન્ય કોઇ પણ નથી. જૂઠાં અને માયાવી વચનથી મનુષ્યનાં મન મોહિત કરવાં, જૂઠું

ભોલી લોકોનાં ખીસાં કાતરવાં, દગાબાજી કરી પ્રલોભન દર્શાવી દુનિયામાં અનર્થ ઉત્પન્ન કરવા, હિંસા, ચોરી, માયા, છળ અને જુગાર આદિ સર્વ અવગુણોની સહાયતાથી ભોળાં મનુષ્યોને પોતાના શિકારરૂપ બનાવવાં એ જ તેમનો મુખ્ય કાર્યક્રમ છે. વેશ્યાના સમાન અધમ મનુષ્ય આ વિશ્વમાં એક માત્ર પણ નથી. જ્યાં સુધી દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરવાની લાલસા હોય છે, ત્યાં સુધી જ તે પુરુષના પ્રતિ પ્રેમ દર્શાવે છે અને એ લાલસા તૃપ્ત થતાં તે પાપીયસી પુરુષને પાયમાલ કરવામાં જરા પણ શર્માતી નથી. તેમનાં હૃદય કઠણ પાણા જેવાં હોય છે, તેમાં દયા રૂપી વારિનો સંચાર હોતો નથી. એ વેશ્યાઓને માટે એક વિદ્વાનના હૃદયમાંથી નીકળેલા આ શબ્દોની ઉપમા આપવામાં આવે તો તેમાં પણ કશોય પ્રત્યવાય નથી:—

" અરે દુનિયામાં પ્રેમી ક્યાં, બધે મતલબની યારી છે;
બીચારા કોઈ સાચા પ્રેમીની તો ખુવારી છે;
પોપટ જેમ પઢંજતો, અક્ષરે અક્ષરે રામ;
મુરખ જન તેમજ બકે, પ્રેમ પ્રેમનું નામ;
ક્યાં છે સાચાં પ્રેમી હા, ક્યાં તે સાચી પ્યારી છે ?
પ્રેમી પ્યારો કરી મરે, પ્યારી મરે મિજાજ;
પ્યારો પ્રિયા પ્રિયા કરી મરે, પ્યારી બહુ છીનાળ;

વેશ્યા જગત્માં અનીતિનો પ્રચાર કરનારી રાક્ષસી છે. એના દ્વારા જગતમાંથી શાંતિનો ક્ષય થાય છે અને પરિતાપનો સંસાર થાય છે. સંક્ષેપમાં તે સર્પિણીના સમાન ભયંકર વિષનો વિસ્તાર કરનારી છે. અસ્તુ: હવે અમે એ વિષયનો પરિત્યાગ કરીને આપણી વાર્ત્તાના મૂળ વિષયપર આવીશું.

અત્યારે રાત્રિના નવ વાગ્યા હતા. મનુષ્યની ભીડ કાંઈક ઓછી થવા લાગી હતી. એ સમયે મનોહર બાગથી થોડેક દૂર આવેલી એક સડકપર લગભગ સોળેક વર્ષની મનોહારિણી રમણી એક સફેદ સાડી પહેરીને ઉભી હતી. તેનો રંગ ગોરો હતો, આંખો મોટી મોટી રસીલી હતી, ભમ્મર કમાન જેવાં, હતાં દાંત અનારના દાણા સમાન હતા અને અમલ અમોલ ગોલ કપોલ બિલોરી કાચના સમાન ચમકતા હતા. એનું વિશેષ વિવેચન કરવાની આવશ્યકતા નથી. કારણ કે, ચૂંટી ચૂંટીને એકઠી કરવામાં આવેલી એક સો સુંદરીઓમાં તે સર્વથી અગ્રસ્થાન ભોગવે તેવી રૂપવંતી હતી. હાથમાં સોનાનાં કડાં પહેર્યાં હતાં તથા તેની ઉપર જડાઉ ચૂડીઓ ધારણ કરી હતી. અંગુલિમાં અમૂલ્ય અંગુઠી શોભી રહી હતી. વેણીમાં ધારણ કરેલાં પુષ્પોનો સુગંધ આસપાસની ભૂમિને સુગંધિત કરી રહ્યો હતો.

આવું અનુપમ રૂપ હોવા છતાં તે અત્યારે કાંઈક દુઃખી જણાતી હતી. કારણ કે, તે પોતાના એક હાથમાં રૂમાલ લઈને ગુલાબી નેત્રમાંથી આંસૂ લૂછતી ઉંડા નિઃસાસા મૂકી રહી હતી. એનો બીજો હાથ પકડીને તેની છેક સમીપમાં જ કોઈએક નવયુવક ઉભો હતો.

એ યુવકે શરીરપર કાળો ડગલો પહેરેલો હતો અને ગળામાં એક બનારસી કારીગીરીનો દુપ્પટો નાખ્યો હતો. નાગપૂરી ધોતી ધારણ કરી પગમાં હૉલબૂટ પહેરી ઉભો હતો. તેનું મસ્તક ઉઘાડું હતું અને મુખમાં સિગારેટ રાખી ધુમ્રપાન કરી રહ્યો હતો. તેનો રંગ કાળા હબસીના જેવો હતો. વયમાં તે લગભગ પચીસ વર્ષનો હોય એવું અનુમાન કરી શકાતું હતું. આકૃતિપરથી તે બંગાળી હોય એમ જણાતું હતું.

તે પુરૂષે પેલી સ્ત્રીને ઉદ્દેશીને કહ્યું:—"સુશીલા! આવો નિરર્થક હઠ કરવાથી પરિણામ સારૂં નહિ આવે. મારૂં કહેવું માની જા.

વિના કારણ મારા આ નિર્દોષ હાથોને હત્યારા કરવાની ઇચ્છા શા માટે ધરાવે છે? મારી યાચના પર નહિ તો તને તારા સુકુમાર શરીર પર પણ દયા નથી આવતી? મારી ભયાનકતાને જાણવા છતાં તું આવો દુરાગ્રહ કેમ કરે છે? જો તું તારા જીવનનું ભલું ઇચ્છતી હો તો એક ક્ષણનો પણ વિલંબ કર્યા વિના મારી સાથે સાથે ચાલી આવ, મારી આજ્ઞાનું પાલન કરતી આવ."

સુશીલાએ કહ્યું:–"બાબુ વરદાકાન્ત! તમારે મને એક અબળાને આવી રીતે ભય આપી અધર્મના માર્ગમાં દોરવી ન જોઇએ. મારા માતા પિતાથી વિયોગી કરીને શું તમે ધર્મભ્રષ્ટ કરવા ધારો છો? નહિ. નહિ. આવો અન્યાય ન ગુજારો. અબળાના આર્ત્તનાદથી સમસ્ત બ્રહ્માંડ કંપી ઉઠશે, તમારા રોમરોમમાં અગ્નિ પ્રકટ થશે. શું વિશ્વમાંથી ધર્મ નષ્ટ થયો છે, એવી તમારી માન્યતા છે? એ માન્યતા તદ્દન મૂર્ખતાભરેલી છે, નાદાન પુરૂષની ગણનામાં તમને લાવી મૂકનારી છે. ધર્મ પર વિશ્વ ટકી રહ્યું છે. ધર્મથી સૂર્ય તપી રહ્યો છે, વાયુ વહી રહ્યો છે અને સમુદ્ર ગંભીરતા ધારણ કરી રહ્યો છે."

વરદાકાન્તે કહ્યું:–"ધર્મ શાનો? ધર્મ એટલે શું? મારી માન્યતા પ્રમાણે ધર્મ એ કેવળ મનુષ્યોની કલ્પી કાઢેલી કલ્પનાજ છે. એવી કલ્પનાને સત્ય માની મારી ઇચ્છાને દબાવી દેવા માગતો નથી. વળી મેં આજે તને જે ઉદ્દેશથી મારા કબ્જામાં લીધી છે, તે ઉદ્દેશને પાર પાડયા વિના કદાપિ છોડવાનો નથી. શું તું મારી વિવાહિતા પત્ની નથી? મારી સાથે તારો સંબંધ બંધાયો નથી?"

સુશીલાએ અત્યંત ક્રોધિત થઇને કહ્યું:–"ના–ના! કદાપિ નહિ તમે અત્યારે મિથ્યા પ્રલાપો કરી રહ્યા છો. તમારાં હૃદયમાં અવિ-

ચારનો અધિકાર થવાથીજ આવા શબ્દોનો ઉચ્ચાર કરી રહ્યા છો ? મારી સાથે તમારો કશો પણ સંબંધ નથી. આવી દુરાશાને હૃદયમાં ધારણ કરી વિના કારણ નરકના કુંડમાં તમારા શરીરની આહુતિ ન આપો. પરદારામાં મુગ્ધ બનાર મોહાંધ માનવી ! આવી દાનવી વૃત્તિને આધીન ન થાઓ. હજી જગતમાં નીતિ અને ન્યાય પ્રત્યક્ષ રીતે વિદ્યમાન છે. વળી

"પરનારમાં લોભાઇને પાપો કરે જે માનવી;
ધર્મ ત્યાગી, ન્યાય ત્યાગી, વૃત્તિ ધરે જે દાનવી;
નર તે તણી આ વિશ્વમાં વિફળ જિન્દગી જાણવી;
માયા નહિ વિશ્વાસની તેમાં જરીએ આણવી."

વરદાકાન્તે તેને ખૂબ દબાવીને કહ્યું;–"બસ, હવે તારા આ લાંબા લાંબા સંવાદોને આટલેથીજ અટકાવી દે, ઉપદેશકાર્યને થોભાવી દે. મેં તને અહીં ઉપદેશ આપવા બોલાવી નથી તેમ જ તારા જેવી પામર અબળાના ઉપદેશની મને કશી જરૂર પણ નથી. હવે જો આવી બદમાશી કરીશ તો વણમોતે મારી જઈશ. તારૂં આ ગુલાબી અંગ મૃત્યુની ભઠ્ઠીમાં ખાખ થઇ જશે. મારા પરાક્રમથી સમસ્ત દેશ કંપે છે, તો પછી તારા જેવી એક શક્તિહીન અબળાની શક્તિ મારી પાસે શું કરી શકે તેમ છે ? હું ધારૂં છું કે તું હજી મારા સ્વરૂપને બરાબર ઓળખી શકી હોય તેમ જણાતું નથી. હજી પણ તને છેવટની ભલામણ કરી કહું છું કે, મારા વચનનો સ્વીકાર કરી લે. નહિ તો તારા પ્રાણની ભયંકર ખુવારી થશે."

"પ્રાણ જાય તો ભલે જાય; તેની મને કશી પરવાર નથી. આ નશ્વર દેહની માયામાં મારાથી મારા ધર્મનો ત્યાગ કરી શકાય તેમ નથી. તમે ગમે તેટલા યત્નો કરશો તો પણ હું મારા ધર્મથી ભ્રષ્ટ તો નહિજ થાઉં."

એ બન્ને જણા વચ્ચે આ પ્રમાણે વાતચીત ચાલી રહી હતી, તે સમયે સ્હામેથી એકાએક ઘોડાના પગલાના અવાજે એક ઘોડાપર વિરાજેલા, ખુલ્લી તલ્વાર ધારણ કરેલા તથા મુખપર બુકાની બાંધેલા એક અશ્વારોહીના આગમનના સમાચાર આપ્યા. હજી એક ક્ષણનો સમય પણ નહિ થયો હોય, એટલામાં તો તે સ્વાર પેલા યુવક તથા સ્ત્રી પાસે આવી પહોંચ્યો તથા તેમને બન્નેને એકાંતમાં ઉભેલાં જોઇને કાંઇક શંકા ઉત્પન્ન થવાથી તે ત્યાં આગળજ અટકી પડયો. તે સ્વારે પોતાના મુખપરથી બુકાની છોડી દઇ તે સુંદરીના તરફ પ્રેમભરી દૃષ્ટિ કરી પૂછયું:–"હે સુંદરી! તું કોણ છે? કયા ભાગ્યવાનના કંઠમાં વિરાજીને તેં તેના કંઠને અલંકૃત કર્યો છે? આ યુવક અત્યારે તારો હાથ પકડીને ઉભો છે તે તારે શો સંબંધી થાય છે વારૂ?"

સુશીલાએ જવાબ આપ્યો:–"મહાશય, હું બંગાળી બ્રાહ્મણની કન્યા છું અને મારૂં નામ સુશીલા છે. મારાં લગ્ન હજી સુધી થયાં નથી. આ નવયુવક પણ બંગાળી છે અને તે મારો પાડોશી છે. તે મારો કશો પણ સંબંધી થતો નથી. મારા પિતા પાસે મને ત્રિભુવનેશ્વર મહાદેવનો મેળો બતાવવાનું જુઠું બહાનું બતાવી તે મને અહીં લઈ આવ્યો છે અને અત્યારે કપટ કરી તે બળાત્કારે મારૂં સતીત્વ નષ્ટ કરવા ઇચ્છે છે. હાય! પરમાત્મા સિવાય અત્યારે મારી રક્ષા કરે તેમ નથી. મને જણાય છે કે મારૂં પવિત્ર જીવન અલ્પ સમયમાંજ અપવિત્ર બની જશે. આ દુરાત્મા વિશ્વાસઘાતી ચાંડાલ મને હમણાંજ અધર્મના માર્ગમાં ઘસડી જશે. હવે દુનિયામાં સગાભાઇનો પણ વિશ્વાસ રાખવાનો સમય રહ્યો નથી. પાડોશી હોવા છતાં આ પાપી મને પાપની સોબતી કરવાની કોશિશ કરી રહ્યો છે. ભગવાન

હવે બચાવે ત્યારે ખરી. પરંતુ આ આફતમાંથી મારો બચાવ થાય એમ જણાતું નથી."

આ સાંભળી વરદાકાન્તે તે યુવતીને ધમકાવીને કહ્યું:—"આમ વિના કારણ જૂઠું શા માટે બોલે છે? આવો બકવાદ કરવાથી તારો છુટકારો થવાનો નથી." આમ કહી તેણે પેલા સ્વારને ઉદ્દેશીને કહ્યું:—ભાઇ! આ સ્ત્રી અત્યારે તમને જે કાંઇ કહી રહી છે, તે સર્વ જૂઠું જ છે. ખરી રીતે એ મારી પાડોશી નહિ, પરંતુ મારી પરણેલી સ્ત્રી જ છે. હમણાં તે ખરાબ થઇ ગઇ છે અને ઘેર ઘેર ભટકવાની ટેવ પડી જવાથી તે કુચાલની થઈ ગઇ છે, તેથી મારી સાથે આવવામાં આમ આનાકાની કરી રહી છે. હવે મારી સાથેથી લગ્નસંબંધ તોડીને બીજાના ઘરમાં જવાની એની ઇચ્છા હોવાથી તે મને પોતાના પતિ બદલે પાડોશી ઠરાવવાની કોશિશ કરી રહી છે. પરંતુ વાસ્તવિક રીતે તે મારી પત્ની જ છે?"

સ્વારે વરદાકાન્તને ધમકાવીને કહ્યું:—"નહિ, તું એનો પતિ નથી, પરંતુ કોઇ ગળેપડુ જ છો. તારી વાતો પરથી જણાઇ આવે છે કે તું તદ્દન જૂઠો અને પાપાત્મા પુરૂષ છે. પણ હશે એની સાથે મારો વિશેષ સંબંધ ન હોવાથી હું તને એ વિષયમાં વધારે કાંઇ પણ કહેવા માગતો નથી. હવે જો તું તારૂં કલ્યાણ ઇચ્છતો હોય તો હમણાંને હમણાં જ અહીંથી ચાલ્યો જા, નહિ તો હું તારા ટુકડેટુકડા કરી નાખીશ."

વરદાકાન્તે કહ્યું:—"તું કોણ છે? હું મારી સ્ત્રી સાથે ગમે તેવું વર્તન ચલાવું, તેમાં તને વચ્ચે બોલવાનો શો હક્ક છે? જા, તું અહીંથી જલ્દી ચાલ્યો જા. પતિપત્નીના ઝગડામાં ભાગ લેવો એ સારા માણસનું કામ નથી. આ સ્ત્રીની બુદ્ધિ હમણાં જરા બગડી ગયેલી હોવાથીજ તે અત્યારે આવો નકામો બકવાદ કરી રહી છે."

આ સાંભળતાંની સાથેજ તે સ્વાર વરદાકાન્તના શરીર પર પોતાની ઉઘાડી તલ્વાર લઈને એકદમ ધસી ગયો, એ જોઇને વરદાકાન્ત પ્રાણ જવાના ભયથી ત્યાંથી એકદમ ન્હાસવા માંડયો. સ્વાર સુશીલાનો હાથ પકડી પોતાના ઘોડાની પીઠ પર બેસાડી તથા તેને આશ્વાસન આપતો આપતો તે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. સુશીલાએ પણ તેમ કરવામાં કશોય વાંધો ઉઠાવ્યો નહિ.

ત્યાર પછી સવારે તે સ્ત્રીને સંબોધીને કહ્યું:–" સુન્દરી ! તું મારાથી બ્હીતી નહિ. હું કોઇ ચોર. ઠગ, લુટારો કે ધાડપાડુ નથી. કદાચ તને અત્યારે મારો આવો વિચિત્ર પોશાક જોઈને કાંઇક શંકા થાય તો તેમાં નવાઈ જેવું નથી. પરંતુ શંકા કરવાનું કશું પણ કારણ નથી. આવો પોશાક ધારણ કરવાનાં મારો એક છુપો હેતુ સમાયલો છે અને એ હેતુને બરલાવવા માટેજ હું આમ જંગલે જંગલમાં ભટકી રહ્યો છુ. મારો ભેદ બહુજ ભયંકર છે અને તે સમય આવ્યે તને પણ જણાયા સિવાય રહેશે નહિ. હું તું જ્યાં કહીશ ત્યાં તને પહોંચાડી દઇશ. એ વિષયમાં કોઈ પણ પ્રકારની ચિન્તા કરીશ નહિ. કારણ કે તારી ઇચ્છા વિરૂદ્ધ વર્તવાની મારી લેશ માત્ર પણ ઇચ્છા નથી. હું ધર્મ વિરૂદ્ધ કાર્ય કરતોજ નથી. "

સુશીલાએ કહ્યું;–" મહાશય, એ આપનો અનુગ્રહ છે. હું આપના એ અનુગ્રહના યોગે આપની અતિ કૃતજ્ઞ છું. અત્યારે આપે મને એક પાપાત્માના પંજામાંથી છોડાવીને મારા પર જે અમૂલ્ય ઉપકાર કર્યો છે, તેના બદલામાં હું મારૂં સર્વસ્વ આપની સેવામાં અર્પણ કરૂં તો પણ તે સર્વથા અલ્પજ છે. પણ હા. જો આપને આપનો પરિચય આપવામાં કાંઈ પણ નુકસાન ન હોય તો કૃપા કરી

મને આપના પરિચયથી પાવન કરવાની ઉદારતા આપ અવશ્ય દર્શાવશોજી, એવી મારી દૃઢ આશા છે. ”

સવારે જવાબ આપ્યો;–“ યુવતી ! મને મારો પરિચય આપવામાં કશી પણ હાનિ નથી. હું ભાવનગરના રાજા પ્રતાપસિંહનો પુત્ર છું અને મારૂં નામ રણધીરસિંહ છે. ”

સુશીલાએ સહજ શર્માઇને શર્મ ભરેલા અવાજથી કહ્યું;–“ પરમેશ્વરની કૃપાથી આ પણ રાજકુમારજ છે. મારાં અહોભાગ્ય કે આજે મને આપનાં દર્શન કરવાનો શુભ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો. ”

સવારે કહ્યું;—“ વારૂ, હું તમને જે કાંઈ પૂછું તેનો જવાબ તું નિઃસંકોચપણે આપી શકીશ ખરી કે ? ”

સુશીલાએ જવાબ આપ્યોઃ–“ હા, હું આપના પ્રશ્નનો જવાબ ઘણીજ ખુશીની સાથે આપીશ. આપ એ વિષયમાં લેશ માત્ર પણ સંદેહ રાખશો નહિ. આપને જે કાંઇ પૂછવું હોય તે ખુશીથી પૂછો.”

સવારે કહ્યું;—“ તેં કોઈ પણ પુરૂષને તારૂં હૃદય દાન તરીકે આપ્યું છે ખરૂં કે ? ”

સુશીલાએ શરમાઇને જવાબ આપ્યો;–“ ના, રાજન્ ! હજી સુધી તો એવો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો નથી. ”

સવારે કહ્યું;–“ ત્યારે તો આશા છે કે કદાચ તું મારી આશાને પૂર્ણ કરી શકીશ. ”

સુશીલાએ એ વાર્તાનો કશો પણ ઉત્તર વાળ્યા સિવાય વચ્ચમાં જ એક નવો સવાલ રજૂ કરી પૂછ્યું:–“ ભલા આપ આ નિર્જન વનમાં શા માટે રહો છો વારૂ ? રાજ્ય, સત્તા અને મહાલયનાં સર્વ સુખોનો ત્યાગ કરી આવા વેરાનના સંકટો શા કારણથી

સહન કરો છો ? જો જણાવવામાં કાંઇ પણ હરકત ન હોયતો મને આપના આ અરણ્યવાસનું ખરૂં કારણ જણાવવાની કૃપા કરો."

સવારે જવાબ આપ્યોઃ—" સુંદરી ! હું પ્રથમથી જ કહી ચૂક્યો છું કે, આ તારા સવાલવાળી વાર્ત્તા એક વિચિત્ર ઘટનાની સાથે સંબંધ ધરાવનારી છે. અત્યારે હું તારી પાસે એ ઘટનાનો ભેદ ખોલી શકીશ નહિ. પરંતુ થોડા સમય પછી આપો આપ તને એ બધું રહસ્ય સમજાઇ જશે. હાલ તરત હું તને માત્ર એટલું જ કહેવાનું ઉચિત ધારૂં છું કે, હું એક બુઢ્ઢીના શોધ માટે આ જંગલમાં ભટકી રહ્યો છું. જ્યાં સૂધી મને એનો બરાબર પત્તો મળશે નહિ, ત્યાં સૂધી મારા મનને કોઇ પણ રીતે શાન્તિ મળી શકશે નહિ. તે વૃદ્ધા અમારો બધો ભેદ જાણીને ક્યાંક છટકી ગઇ છે. હવે તેને પકડવાનું કામ ઘણુંજ મુશ્કેલી ભરેલું થઇ પડયું છે. પરંતુ એની શોધ કરતાં પહેલાં તને કોઇ સહીસલામતીવાળી જગાએ પહોંચાડી દેવીએ મારી સર્વથી પ્રથમ ફરજ છે. જો, આ પાસેના જંગલમાંજ મારૂં છૂપું ઘર છે. ત્યાં લઇ જઇ તને જરાવાર આરામ આપવાની મારી ઇચ્છા–ઘણા દિવસ થયાં રાત્રિ દિવસ પરિશ્રમ કરવાથી મારૂં શરીર પણ છેક થાકી ગયું છે. માટે ચાલ, આપણે તે ઘરમાં જઇને જરાવાર આરામ લઇએ. ત્યાર પછી આપણે ક્યાં જવું અને શું કરવું વગેરે બધી બાબતોનો બરાબર વિચાર કરી જોઇશું. કેમ મારી આ વ્યવસ્થા વિશે તારો શો અભિપ્રાય છે ? તું એ વિષયમાં શી સલાહ છે ?"

સુશીલાએ કહ્યુંઃ—" મારી સલાહની શી જરૂર છે. આપ જે કાર્ય કરો છો, તેમાં મને કશો પણ વાંધો નથી. પણ શું આ ઝાડીઓના ઝુંડમાંજ તમે તમારૂં ઘર બનાવ્યું છે ? આવા વગડામાં તમોને

શી રીતે ગોઠે છે વારૂ ? શું અહીં તમે તમારી સાથે રહે એવો કોઈ પણ સોબતી શોધી રાખ્યો છે ખરો કે નહિ વારૂ ?"

સવારે જવાબમાં જણાવ્યું:—"હા—આ ઝાડીમાંજ મેં મારૂં છૂપું ઘર બનાવ્યું છે. આખો દિવસ શત્રુના શોધમાં રહેવાથી મને કોઇ પણ સોબતીની જરૂર પડતી નથી, તેથી હું એકલો જ અહીં રહું છું."

આમ કહીને તેઓ બન્ને સવાર નીચે ઉતર્યાં અને પ્રથમ જણાવેલા સવારના ઘરમાં જઇ પહોંચ્યાં. આ સમયે તે ઘરની પાસેના એક બીજા ઘરના કેટલાક ઓરડામાં અનેક બંદીવાનો કેદી થઇ પડેલા હતા અને તેઓ દુઃખના માર્યાં ભયંકર પોકારો તથા આર્તનાદો કરી રહ્યા હતા.

એ જોઇને સુશીલાએ પૂછ્યું:—"કેમ યુવરાજ ! આપ તો પ્રથમ એમ કહેતા હતા કે, મને સોબતીની જરૂર ન હોવાથી આ ઘરમાં એકલોજ રહું છું. તો પછી અત્યારે આ સર્વજનો આ ઘરમાં બંદીવાન બનીને દુઃખના પોકારો કરી રહ્યા છે તેઓ કોણ છે અને તેમને શા કારણથી કેદ કરવામાં આવ્યા છે કે આવા સુંદર સ્વરૂપવાન પુરુષોને તેમના કયા અપરાધને માટે આ સ્થળે કેદી તરીકે બંધ રાખવામાં આવ્યા છે ? આ લૂટારા છે ઠગ લોકો છે વારૂ ?"

આમ કહી તે સ્ત્રી પોતાના હાથમાંથી રુમાલ પડતો મૂકી ત્યાંથી જરા આગળ ચાલી ગઈ. તેણે પોતાના મનમાંને મનમાં જ બોલી;—"રુમાલ કેમ પડી જાય છે" આ પ્રમાણે કહ્યા પછી તેણે પુનઃ કહ્યું:-"મારો રૂમાલ કેમ પડી ગયો ? કયાં ગયો ? હજી હમણાં જ મારા હાથમાં હતો ને ?"

આમ કહી તે પાછી ફરી અને નીચી નમી "મિમજદ ન વિકટદારા જિંદસ્ત" એવો કાંઇક અસ્પષ્ટ ઉચ્ચાર કરી તેણે જમીનપરથી પોતાનો રૂમાલ પાછો ઉપાડી લીધો અને ત્યાર પછી તે રણધીર પાસે જઇ ઉભી રહી.

એ જોઇને રણધીરે કહ્યું:—"કેમ તારો રૂમાલ મળ્યો કે નહિ વારૂ?"

"જી—હા ન મળે તો અહીંથી કયાં જાય વારૂ?" સુશીલાએ જવાબ આપ્યો.

રણધીરે કહ્યું:—"તેં આ કેદીઓના જે સંબંધમાં જે પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો, તેના જવાબમાં હું માત્ર એટલુંજ જણાવવાનું યોગ્ય ધારૂં છું કે, તેઓ સર્વ મારા પરમ શત્રુતાનો બદલો લેવાના ઇરાદાથી જ મેં તેમને અહીં કેદ રાખ્યા છે. આ સર્વ કેદીઓ મહા ભયંકર છે. એમને માટે કેદખાનાની સજા ઘણીજ હલકી છે. જો અગ્નિના ધધકતા કુંડમાં બાળીને એ લોકોને ભસ્મ કરવામાં આવે તો પણ મારા મનને શાંતિ મળે તેમ નથી. કારણકે, અત્યારસુધી એમણે મારી સાથે જે દુશ્મની ચલાવી છે તથા મને જેવો હેરાન કર્યો છે, તેની સજા ગમે તેવી ભીષણ કરવામાં આવે તોપણ તે થોડીજ છે."

સુશીલાએ કહ્યું:—"જ્યારે તે લોકોએ આપને એટલો બધો ત્રાસ આપ્યો છે, ત્યારે આપ તેમને જીવતાને જીવતા શા માટે સળગાવી નથી દેતા? તેમનાં ખૂન કરી શા માટે નથી મારી નાખતા?"

રણધીરે જવાબ આપ્યો:—"મને ઘણીવાર એવી ઇચ્છા થઇ આવે છે. પરંતુ મારી પાસે તેમ કરી શકાય તેવો કોઈ ઇલાજ જ નથી. કારણકે, એમ કરવાથી અમારા સર્વ ઐયારોમાં ભયંકર બળવો

થવાનો ભય રહ્યા કરે છે. કેદ પકડાયલા દુશ્મનને મારવાથી પરિણામ ભયંકર આવવાની સંભાવના રહે છે. એ નિયમ ઐયારી ધર્મથી વિરુદ્ધ છે; એટલે લાચારીથી મારે તેમને કેદ જ રાખવા પડયા છે."

સુશીલાએ પૂછ્યું:—"**ઐયાર** એટલે શું? અને ઐયારીધર્મ કોને કહેવામાં આવે છે વારૂ?"

રણધીરે કહ્યું:—"એ વિષય ઘણો જ ગહન છે, એટલે તારાથી સહજમાં સમજી શકાય તેમ નથી."

સુશીલાએ હઠ પકડીને પૂછ્યું:—"મારાથી શા માટે નહિ સમજી શકાય વારૂં?"

રણધીરે જવાબ આપ્યો:—"જ્યારે તારો આગ્રહ આટલો બધો પ્રબળ છે, ત્યારે હું તને ઐયાર તથા ઐયારીની સમજ પાડું છું. ઐયાર શબ્દોનો અર્થ ઠગ અથવા લુચ્ચાઓ થાય છે અને તેઓ દગાબાજી કરી ભલભલા રાજાઓને પણ તોબાં પોકારાવે છે. એ ઐયારોનો પક્ષ હોય છે અને એ પક્ષોમાં હમેશાં યુદ્ધ ચાલ્યા કરે છે. દરેક રાજાઓ ઐયારોની સહાયતાથી પોતાના પ્રતિપક્ષી રાજાને હેરાન કરાવી શકે છે. ઐયારીથી મનુષ્ય ધારે તે કરી શકે છે. લુચ્ચાઇ, દગાબાજી, કપટ, પ્રપંચ, છળ, અનીતિ, અત્યાચાર, દુરાગ્રહ, ખૂન, આદિ સર્વ દુર્ગુણોનો ઐયારીમાં સમાવેશ થાય છે અને એની સહાયતાથી જ ઐયાર અથવા ઠગ લોકો પોતાનું કાર્ય કરી શકે છે ચોરી, લૂંટ ફાટ કરતાં પણ ખરા ઐયારો ડરતા નથી. એક બીજાના પક્ષકારોને કેદ કરવા, ભૂલભૂલામણીની બાજીઓ ખેલવી તથા જુગાર ખેલવો એ સર્વ ઐયારોના મુખ્ય લક્ષણો છે."

આ પ્રમાણે વાતચીત કરતાં તેઓ બન્ને એક વિશાલ દાલાનમાં જઈ પહોંચ્યાં. એ સમયે તે દાલાનમાં અનેક કુર્સીઓ પડી હતી તથા

તેનાપર બે સ્ત્રીઓ તથા ચાર પુરુષો બેઠા બેઠા કાંઇક સલાહ કરી રહ્યા હતા. એ દાલાન ખૂબ શણગારેલો હતો તથા તેમાં જાત જાતનાં ફૂલો અને વેલીઓ ગોઠવામાં આવ્યાં હતાં એની ફર્શ કાળા પત્થરની હતી સંગેમરમરનો પણ કોઈ કોઈ સ્થળે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય, એમ જણાતું હતું. તેની દીવાલો સામાન્ય પત્થરની હતી અને તે ઘણી જ મજબુત હતી. સંક્ષેપમાં કહીએ તો તે એક અતિ મનોહર વિલાસ ભવન જણાતું હતું. વેલીઓપર વિકસેલાં કુસુમોપર ભ્રમરો ગુંજારવ કરીને કામદેવનો સાથ પૂરો રહ્યા હતા. તથા શીતળ વાયુ સર્વત્ર સુગંધનો વિસ્તાર કરી રહ્યો હતો.

રણધીર તથા સુશીલાને જોઇને જે સ્ત્રી પુરુષો સલાહ કરી રહ્યાં હતાં તેઓ ઉઠીને ઉભાં થયાં તથા તેમને યથાર્થ રીતે પ્રણામ કરી બીજી બાજૂએ ચાલ્યાં ગયાં. ત્યાર પછી તેઓ બન્ને તે કુર્સીપર બેઠાં અને અને કોઇએક પ્રકારનો વાર્તાલાપ કરવામાં ગુંથાઇ ગયાં. એ સમયે તેમની વચ્ચે જે વાર્ત્તાલાપ ચાલી રહ્યો હતો, તેનું વિવેચન કરવાની આ સ્થળે અમને કશી પણ આવશ્યકતા જણાતી નથી. કારણ કે, તેનો સારાંશ માત્ર એ જ હતો કે રણધીરે જ્યારથી એ સુંદરીને જોઇ હતી, ત્યારથી તે પોતાનું ભાન ભૂલી ગયો હતો અને તેને પોતાની પ્રિયતમા કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો હતો.

પ્રથમ રણધીરે સુશીલાને ઉદ્દેશીને અતિ આડંબર પૂર્વક કહેવા માંડ્યું:—" હું સત્ય કહું છું કે મારી ઈચ્છા હમણાં થોડાક સમય થયાં એ વિષયપરથી તદ્દન ઉડી ગઈ હતી. કારણ કે, મને ઘણીવાર એવા અનુભવો મળી ચૂકયા છે કે, સ્ત્રીઓનો ઘણો ભાગ લગભગ કપટી, સ્વાર્થ સાધક અને પાપિષ્ઠ જ હોય છે, પણ સુશીલા, તને જોતાંની સાથે જ મારૂં મન કાબુમાં રહી શકતું નથી. તારા દર્શનથી મારા

હૃદયના સર્વ સંકલ્પોનું પરિવર્ત્ત થઈ ગયું છે. મને અજાયબી થાય છે કે મેં માતાપિતાનું કહ્યું ન માન્યું ન માન્યું અને કન્દર્પ નગરના રાજા રઘુનાથસિંહની પરમસુંદરી કન્યા કમલિની સાથે લગ્ન ન કર્યાં, એવું શું કારણ હશે ? મેં તે સમયે તેનો સ્વીકાર શા માટે નહિ કર્યો હોય ? હું ધારૂં છું કે, એ સમયે મેં ભયંકર ભૂલ કરી છે અને એ ભૂલના યોગે જ અત્યારે મારી આવી પરાધીન સ્થિતિ થઈ ગઈ છે. મારા કહેવાનો સારાંશ તો તું સમજી ગઈ હશે કે, હવે મારૂં આ જીવન તારૂં જ છે. મારા હૃદયમંદિરની અધિકારિણી તું જ છે. તારી રુપલાવણ્યમયી મનોહારિણી મૂર્તિ મારા હૃદયમંદિરમાં સ્થપાઈ ગઇ છે. હવે તારા વિના બીજી કોઈ પણ સુંદરી મારા હૃદયપદ પોતાના અધિકારનો વિસ્તાર કરી શકે તેમ નથી. કારણ કે:

" મનોરી મૂર્ત્તિ તારીને મનોમંદિરમાં સ્થાપું;
હૃદયદેવી ગણીને તો પ્રણયનાં પુષ્પ હું આપું;
કરાવી પાન પ્રીતિનું સદા આનંદમાં રાચું;
પ્રિયા તુજ વીણ સંસારે નહિ હું અન્ય કો જાચું;
જિગર મારૂં થયું તારૂં ગણી ગેજે અહો પ્યારૂં;
સુધા શાંતિ તણી દઇને બતાવું સ્વર્ગનું બારૂં."

પ્રિય વાચક ! તું તો ઘણું કરીને સમજી ગયો હોઇશ કે રણધીરની વાર્ત્તામાં સત્યનો અંશ ક્યાં સુધી સમાયલો છે ? કારણકે તારાથી રણધીરનો વૃત્તાંત રંચ માત્ર પણ છૂપો નથી, રણધીર ! રણધીર, મહાઅધમ છે ! એના છળ, પ્રપંચ અને કપટની કશી સીમાજ નથી. દુનિયાંનું એકપણ પાપ કરતાં તેના હૃદયમાં અનુકંપા ઉપજે તેમ નથી. તે પાપાત્માએ અત્યાર સુધીમાં અનેક અબળાઓને પાયમાલ કરી છે. અનેકના ધર્મને ભ્રષ્ટ-નષ્ટ કરી નાખ્યો છે. કામાંધ

રણધીરના મનમાં વ્યભિચાર કરતા કંપ થવો તો દૂર રહ્યો, પરંતુ આનંદ ધારા વહે છે. કામનો શિકાર શોધવામાંજ તે રાત્રિદિવસ પ્રયત્નશીલ રહ્યા કરે છે. કોઈ એક વિદ્વાનના **कामातुराणां न भयं न निद्रा**ના સૂત્રનો સ્વીકાર કરી લીધો છે. કામીપુરુષો જગત્‌માં સર્વ કાંઈ અનર્થ કરી શકે છે. કામાંધના સંબંધમાં યોગ્યજ છે કેઃ—

" કામાંધી જીવતો જગતમાં કામો સદા કુડાં કરે,
પાપી ઘોર થઈ નિજ તણી લજ્જા સદાયે હરે;
ગૂમાવે કુળ—તાત નામ અતિશે શંકા નહિ તેમાંખરે;
દુષ્ટોએ અવની તણાં નહિ ભીતિજના એ ધરે. "

આ સ્થળે જે લોકો કેવળ સ્ત્રીઓનેજ વ્યભિચારિણી ગણીને નિંદાને પાત્ર ઠરાવે છે, તેમણે બરાબર કરી જોવાનું છે કે, પુરૂષો પણ વ્યભિચારના ઉત્પાદક છે. કેવળ સ્ત્રીઓજ વ્યભિચારિણ નથી. અત્યારે રણધીર જે કાર્ય વિવાહનું દઇને કરવાનો હતો, તે વાસ્તવિક રીતે વિવાહ નહિ પણ વ્યભિચાર જ હતો. કોઈ પણ દોષનું આરોપણ અમુક એક સમુદાયપર કરી દેવું ઉચિત નથી. પરંતુ ઈન્સાફ ની તુલાને હાથમાં ધારણ કરી પ્રત્યેક મનુષ્યે નિષ્પક્ષપાતથી જોવું જોઇએ કે દોષોનું પ્રમાણ કયા સમુદાયનું વિશેષ છે ? અમારી માન્યતા પ્રમાણે તો ઇન્સાફની તુલામાં સ્ત્રી અને પુરૂષોના દોષોનું પ્રમાણ લગભગ સરખું જ આવે છે. ફક્ત સ્ત્રીઓ જ વ્યભિચારની વિસ્તારિણી છે અને પુરુષો સર્વથા દોષ વિમુક્ત છે, એમ કહેવું એ કેવળ ભૂલ ભરેલું છે. ઉભયના દોષ સમાન છે. જેવી રીતે પુરૂષના સમુદાયમાં હરિશ્ચંદ્ર, રામ, નળ આદિ પુરૂષો એક પત્નીવ્રતમાં અગ્રસ્થાન ભોગવી ગયા છે, તેવીજ રીતે સ્ત્રીઓના સમુદાયમાં પણ સીતા, અનસૂયા, ગાર્ગી, દમયંતી આદિ સતીઓ પણ અગ્રસ્થાન

ભોગવી ગઇ છે. સારાંશ કે ઉભય પક્ષ સમાન છે, એક પક્ષજ દોષને પાત્ર નથી. રણધીરની નીચતાને માટે તેનાં બોલેલાં વચનોજ પૂરતાં છે."

રણધીરની વાર્તા સાંભળીને સુશીલાએ કહ્યું:–"મારી પણ એવી જ ઇચ્છા છે. ગમે તેમ કરીને આવતી કાલે તો આપણાં લગ્ન થઈ જ જવાં જોઇએ. કારણ કે, આ જીંદગીનો ઘડીભરનો વિશ્વાસ નથી. કોણ જાણે કયી ઘડીએ યમરાજની સ્વારી આવી પહોંચશે એની કશી કલ્પના પણ કરી શકાતી નથી. તમારા જેવા સુંદર પુરુષને પ્રાપ્ત કરવાથી મારા સૌભાગ્યનો ઉદય થશે. બસ આજથી હું તમને

"ગણીને નેત્રના તારા કરૂં સેવા તમારી હું;
પ્રતિમા પ્રેમથી પૂજું ધરીને ધ્યાન પ્રીતે હું;
હૃદયઆગાર છે ખુલ્લો કરોને સ્થાન ત્યાં પ્યારા;
કરેછે પ્રાર્થના પ્રેમે સ્વીકારો આ તમે દારા."

સુશીલાનાં આવાં સુધા સમાન મીઠાં વચનો સાંભળી રણધીરના હર્ષની સીમા જ ન રહી. તે વિશેષ કામાંધ થઇ ગયો. તેના હૃદયમાં ઉદ્દભવેલી કામની વાસનાએ અતિ ભયંકર સ્વરૂપ ધારણ કરી લીધું. તે સુશીલાના મુખભણી પ્રેમપૂર્ણ દૃષ્ટિથી જોતા તેનો હાથ પકડીને બોલ્યો:–"વાહ, મારા હૃદયની રાણી! તારા આ શબ્દો સાંભળીને મારા હૃદયના આનંદનો અવધિ થયો છે. મને તારા પ્રેમે અંધો બનાવ્યો છે. અહા! આ અવનીમાં અનંતનામી ઇશ્વરે અનેક અનુપમા અબળાઓની સૃષ્ટિ રચી છે, પરંતુ તારા સ્વરૂપથી તો તે અનુપમતાની સીમા જ થઈ ગઈ છે. હું તારી ઇચ્છાને હવે સત્વર તૃપ્ત કરીશ. મારા મહાલયની મુખ્ય મહારાણી થવામાં તને હવે વિશેષ વિલંબ લાગશે નહિ."

સુશીલાએ કહ્યું:—"પણ હજી મારા મનમાં એક પ્રકારનો સંશય રહ્યા કરે છે કે—"

રણધીર વચ્ચમાં જ બોલી ઊઠયો:—"શો સંશય છે વારુ, જલ્દી કહી દે."

સુશીલાએ જવાબ આપ્યો:—"કદાચિત્ આપ મારી સાથે પ્રથમ લગ્ન કર્યા પછી બીજી કોઈ સુંદરીને આ મહાલયમાં મહારાણી રૂપે લાવો અથવા તો આપના પરના મારા પ્રેમમાં ભાગ પડાવો તો કાંઇ અજાયબી જેવું નથી. વસ્તુતઃ જો એવો જ પ્રસંગ આવી લાગે તો પછી મારી અવદશાનો અવધિ જ ન રહે. મારાં આ વચનોથી આપ માઠું ન લગાડશો. કારણ કે, પુરુષોના સ્વભાવ લગભગ ભ્રમરના જેવા જ હોય છે. જેવી રીતે ભ્રમર એક પુષ્પનો પરિત્યાગ કરી બીજા પુષ્પમાં લુબ્ધ થાય છે અને બીજાનો ત્યાગ કરી ત્રીજામાં આસક્ત થાય છે, તેવી જ રીતે પુરુષો પણ અનેક સુંદરીઓના ઉપભોગ કરવામાં નિમગ્ન રહે છે. વિદ્વાનો રાજાના મહાલય કરતાં ગરીબની ઝૂપડીને વિશેષ મહત્વ આપે છે, તેનું મુખ્ય કારણ અન્ય કશું પણ નથી. પરંતુ તેમના કથનનો ઉદ્દેશ એવો હોય છે. ગરીબના ઘરમાં વસનારી રમણી પોતાના પતિના પ્રેમને ચિરકાળને માટે એટલે કે જીંદગી સુધીને માટે સંપાદન કરી શકે છે અને મહાલયની માનિનીઓનો પ્રેમ તો ક્ષણિક છે, વાયુના ગોળાની પેઠે ક્ષણવારમાં નષ્ટ થઈ જાય તેવો છે. ગમે તેટલા યત્નો કરવા છતાં પણ તે પોતાના પતિના સંપૂર્ણ પ્રેમને પ્રાપ્ત કરવાનું સૌભાગ્ય મેળવી શકતી નથી. આ સર્વ કારણોથી આપની સાથે લગ્ન કરતાં પહેલાં મારે આપની પાસે એક પ્રતિજ્ઞા કરાવવાની ખાસ જરૂર છે. રાજન્! મારી આ વાર્ત્તાથી

મારા પર રોષ ન કરતાં તેનો સંપૂર્ણ વિચાર કરજો અને મારી વાર્ત્તામાં સત્યનો અંશ ક્યાં સુધી સમાયલો છે તેનો પણ ખ્યાલ કરજો."

રણધીરે હસીને કહ્યું:—"વાહ–વાહ! આવી વાર્ત્તા કહેતાં તને જરા વિચાર પણ નથી થતો? હું ધારૂં છું કે તું જેવી સુંદર છે તેવી ચતુર નથી. કારણ કે, તારામાં હજી પુરુષના હૃદયની પરીક્ષા કરવાની શક્તિ આવી હોય તેમ જણાતું નથી. વારૂ એ તો કહે કે, તારા કરતાં આ વિશ્વમાંથી બીજી કઇ સુંદરી મને પોતાના સૌંદર્યના યોગે વિમોહિત બનાવી શકે તેમ છે? મારી માન્યતા પ્રમાણે તારા સમાન સ્વરૂપવતી સુંદરી આ સંસારના કોઈ પણ સ્થાનમાંથી મળી શકે તેમ નથી. માટે આવી વ્યર્થ આશંકાને હૃદયમાંથી નિર્મૂળ કરી મારા વચનોમાં વિશ્વાસ રાખ."

રણધીરે વિચાર્યું કે, "અત્યારે આનંદ ભોગવવાનો જે પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે, તેનો તો યથાર્થ ઉપભોગ કરી લઉં, પછીથી જ્યારે રમાનો વારો આવશે ત્યારે જોઇ લેવાશે. હાથમાં આવેલા દાવને છટકવા દેવો એ કેવળ નિર્બળતાનું જ લક્ષણ છે. મારો તો એવો જ નિશ્ચય છે કે જે કોઇ મારા ફંદામાં આવે તેને ફસાવી લેવું. એકની સાથે પ્રીતિનું બંધન બાંધી બેસી રહેવું એ કેવળ મૂર્ખતા જ છે. સંસારમાં અનેક સ્ત્રી રત્નો પડેલાં છે તે સર્વ રત્નસમૂહને એકત્ર કરી કંઠમાં ધારણ કરવો એ પુરુષનું પ્રથમ કર્ત્તવ્ય છે. આવી સુંદરીનો ઉપભોગ ન કરતાં નીતિનો વિચાર કરી બેસી રહેવામાં કશોય સાર નથી. જ્યારે રમાની સાથે મારાં લગ્ન થશે ત્યારે આ સુશીલાને રજા આપી દઇશ. પરંતુ હાલ તરત તો તેને મારી મહારાણી જ બનાવીશ. સંસારમાં કપટની સહાયતા સિવાય કોઈ પણ કાર્ય થઇ શકતું નથી."

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને રણધીરે પુનઃ સુશીલાને ઉદ્દેશીને કહ્યું:–" પ્યારી, મારાથી એવો દગો કદાપિ થશે નહિ. મારાં વચનોમાં વિશ્વાસ રાખ. સજ્જન પુરુષ પોતાના આપેલા વચનનો ભંગ થવા દેતા નથી. પૂર્વનો રવિ પશ્ચિમમાં ઉદય પામે, મેરુપર્વત ચલાયમાન થાય, અગ્નિમાં શીતળતાનો આવિર્ભાવ થાય અને જળમાં વિકસિત થતું કમળ પર્વતપરની શિલાપર વિકસિત થાય તો પણ સજ્જનો પોતાના કોલને તોડતા નથી. બસ, તું આજથી મારા મનોમંદિરની મહારાણી છે. જ્યાં સુધી એ મંદિરમાં તારું અસ્તિત્વ રહેશે, ત્યાં સુધી શચીના સમાન સુંદરી શિરોમણિ લલના પણ તેમાં પ્રવેશ કરવાને શક્તિમાન થઈ શકશે નહિ. તું સર્વથા નિર્ભય રહે."

આ સાંભળીને સુશીલાએ કહ્યું:—" પ્યારા ! આપનાપર મને લેશ માત્ર પણ સંશય નથી. તેમ છતાં પણ આવી સ્થિતિમાં આપણે એક ઉપાયની યોજના કરવાની પરમ આવશ્યકતા છે."

રણધીરે પૂછ્યું:—" શી આવશ્યકતા છે વારુ, મારી મનોહારિણી સુશીલા ?

સુશીલાએ કહ્યું:—" તેમાં આપને કશું પણ નુકસાન થવાનું નથી. આપ મને ફક્ત એક પ્રતિજ્ઞાપત્ર લખી આપો કે જેના યોગે મારા ચિત્તને કાંઇક શાંતિ મળી શકે. એ પ્રતિજ્ઞા કરાવવાનાં કેટલાંક ખાસ કારણો છે. જે કારણો અત્યંત મહત્વનાં છે. આપ વિચાર કરી જોશો તો સ્પષ્ટ જણાઇ આવશે કે, મનુષ્યનું મન સદા એક સરખું રહેતું નથી; તેમાં અનેક પ્રકારનાં પરિવર્ત્તનો થયા કરે છે. જ્યારે આ સૃષ્ટિ પણ પરિવર્ત્તનશીલા છે, ત્યારે મનુષ્યના મનના વિષયમાં તો કહેવું જ શું ? પરિવર્ત્તનશીલતા એ આ વિશ્વ સંસારનો મુખ્ય નિયમ છે. એથી જો આપના મનનું પરિવર્ત્તન થઇ જાય તો તેમાં કશું પણ

આશ્ચર્ય નથી. વળી દૂધનો દાઝ્યો છાશ પણ ફુંકી ફુંકીને પીએ છે આ સર્વ કારણોથી આપને એક પ્રતિજ્ઞાપત્ર તો અવશ્ય લખી આપવું પડશે જ. મારા ધારવા પ્રમાણે આપને એમાં કશી પણ હાનિ તો નહિ જ હોય ?"

રણધીરે કાંઇક વિચાર કર્યા પછી પૂછ્યું:-"એ પ્રતિજ્ઞાપત્રમાં શો આશય સમાયલો છે વારૂ ?"

સુશીલાએ જવાબ આપ્યો:—"આપને એ પત્રમાં ફક્ત આટલુંજ લખવું પડશે કે,-'હું આ સુશીલા નામની સુંદરી સાથે લગ્ન કરૂં છું અને તે સાથે પ્રતિજ્ઞા કરૂં છું કે, જીંદગી સુધી હું અન્ય કોઇ પણ યુવતી સાથે લગ્ન અથવા પ્રેમ નહિ કરૂં અને જો કદાચ મારાથી એવી ભૂલ થઇ જાય તો તે સ્ત્રીને સુશીલાની દાસી કરી રાખવાનું હું તેને વચન આપું છું. સુશીલાજ મારી મુખ્ય મહારાણી છે અને ભવિષ્યમાં પણ રહેશે."

રણધીર સુશીલાને પ્રાપ્ત કરવા માટે અત્યંત આતુર બની ગયો હતો તેમજ તેનાં કટાક્ષોએ તેના હૃદયને ઘાયલ કરી દીધું હતું તથા સુશીલાની અભિલાષાને પૂર્ણ કર્યા વિના તે સહજમાં મળી શકે એવો કોઇ પણ ઉપાય પણ તેના હાથમાં રહ્યો નહોતો. આ સર્વ કારણોથી તેણે તરતજ પાસેના ઓરડામાંની એક પેટીમાંથી કાગળ, ખડીઓ તથા કલમ લાવીને સુશીલાના કહેવા મૂજબ પ્રતિજ્ઞાપત્ર લખી આપ્યું. પત્ર પૂરૂં લખાયા પછી સુશીલાના હાથમાં આપ્યું. સુશીલાએ તે પત્ર વાંચીને કહ્યું:-"આમાં એક વાતની ખામી રહી ગઇ તેને પૂર્ણ કરવાની ખાસ જરૂર છે."

રણધીરે પૂછ્યું:—"કઇ વાત રહી ગઇ વારૂ ?"

"આપે હજી આમાં આપની સહી કરી નથી. માટે સહી કરી આપો." સુશીલાએ કહ્યું.

"તે પણ થઈ જશે." આમ કહીને રણધીરે તરતજ તે પત્ર-પર પોતાની સહી કરી આપી. સુશીલાએ તે પ્રતિજ્ઞાપત્રને સંકેલીને પોતાની ચોળીના ખીસામાં મૂકી દીધું અને ત્યારપછી તે તે ઓરડામાં પડેલા એક હારમોનિયમને વગાડવાની તૈયારી કરવા લાગી.

રણધીરે પૂછ્યું:—"શું તું કાંઇ ગાવાનું કામ પણ જાણે છે ખરી કે?"

"જી હા. થોડું ઘણું જાણું છું." આમ કહીને સુશીલા વીણા વિનંદિત સ્વરથી વાજું વગાડી ગાવા લાગી:—

ગ.જ.લ

"હયા બોલી ઉભરા જો જોબન કિસીકા;
મિટા દૂંગી મૈં ચુલબુલાપન કિસીકા;
કહા મૈંને હાજિર હૈ દિલ તોવો બોલે,
કિ એહસાન લેં મેરે દુશ્મન કિસીકા.
ખિરામાં હુએ તો બોલી નજાકત,
કિ મુઝસે ન સંભલેગા દામન કિસીકા;
ચમક્તી નહીં અબ્રસે વર્ક તાબાં,
લટકતા હૈં પર્દેસે દામન કિસીકા;
રકીબોંસે વહ ખુશ રકીબ ઉનસેરાજી,
બુરા કહકે કયોં મૈં હું દુશ્મન કિસીકા.
ઇધર ભી કરમ ઐ નસીમે હમારી,
તરસતા હૈ ફૂલોંકો મદફન કિસીકા;

વૃહ કયા જાને હોતી હૈ કૈસી જવાની;
અભી ખેલતા હૈ લડકપન કિસીકા.
જવાની કી આમદ હૈં હોતા હૈ સખ્સત,
વો નાજો કા પાલા લડ઼કપન કિસીકા.

આ ગજ઼લ સમાપ્ત થયા પછી રણધીરસિંહના અનુરોધથી સુશીલાએ પોતાના અતિ મૃદુતા ભર્યા મંજુલ સ્વરથી પુનઃ ગાવાનું શરૂ કર્યું:—

ઠુમરી

" ચંચલ ચપલ નાગિનસી બામ ચિતવત ચિત્ત લૈ ગઇ રે:—ચંચલ.
દગ મગ સમાન ચંચલ કઠોર,
પ્રતિ અંગ અંગ રસ પોર પોર,
બિછુવનકી ઝમક પાયલકો શોર દુખ હરિ,
સુખ દે ગઇ રે આજ દુઃખ હરિ સુખ દે ગઈ રે—ચંચલ
ચિતવત ઇત ઉત ખડી ઘૂમ ઘૂમ,
ગલે મિલતમાલ કુચ લેત ચૂમ,
મુખચંદ્ર અલક રહીં ઝૂમઝૂમ,
બદરા માનો છા ગયે રે—ચંચલ."
લોચન વિશાલ સુન્દર કપોલ,
જોબના અમોલ દોઉ ગોલ ગોલ,
પરહતસે મધુર કુછ કહિકે બોલ;
ટોના •માનોં કૈ ગઇ રે—ચંચલ

આ મૃદુ મધુર ગાયન સાંભળીને રણધીરના સર્વ ઐયારો ત્યાં એકઠા થઇ ગયા અને સુશીલાને પુનઃ એક નવીન ગાયન ગાવાનો આગ્રહ કરવા લાગ્યા. તેમના આગ્રહથી સુશીલા ગાવા લાગી:—

તર્જ

ગલેબહિયાં ન ડાલો હમાર બેદર્દા હો બાલમા.

"ગહો બહિયાં ન આજન હમાર,
સંવરિયાં હો ગૈલમા.

શએ.ર

"સુખી હૈં સાથકી અબ આવતી યે હોગી;
હસેંગી હાય! હમેં ઘરપે જાકે ઘેરંગી;
સુનેં જો સાસ નનંદ તો નિગાહ ફેરેંગી;
વો બાતેં તાને કી હરદમ સુનાકે ટેરેંગી;
પ્યારે હુંગી પરાઇ મૈં નાર—સંવરિયા હો ગૈલમા.

શએ.ર

હૈ મિલતા કયા તુમ્હેં હરદમ હમેં સતાનેસે;
દિખાકે ચાંદસી સૂરત હમેં લુભાનેસે;
લડાકે આંખ સદા બાંસુરી બજાનેસે;
સુનાકે ગાલિયાં મટકી પટકકે જાનેસે,
નએ નોખે ભએ હો ખિલાર—સંવરિયા હો ગૈલમા.

શએ.ર

કહેંગી કંસસે જો તુમ હમેં સતાઓગે;
સભી યે શેખી વહાં જાકે ભૂલ જાઓગે;
ચલેગી એક નહીં કન્હા! રોતે જાઓગે,
વહાં ન જાકે ફિરયે શોખિયાં દિખાઓગે,
સજા પાઓગે પૂરી મુરાર—સંવરિયા હો ગૈલમા.

શએર

યેં સુનકે શ્યામ કહીં મુસકિરાકે પ્યારીસે;
કપોલ ચૂમકે ગોરે વો એકરારી સે;
કરો ન બાતેં તુમ ઐસી રસિક બિહારીસે;
ગલે લગાલો પ્રિયે! મોહિં જાંતિ સારીસે.
જાતી જોબનકી બીત બહાર—સંવરિયા હો ગૈલમા.

આ મનોહર સંગીત સાંભળી રણધીર બોલી ઉઠયો:—"વાહ વાહ! શી મધુર વાણી છે! બસ, એક બીજી ગજલ ગાઇ સંભળાવ. મારૂં મન તો તૃપ્તજ થતું નથી. તને તકલીફ તો પડશે પણ ક્ષમા કરજે."

રણધીરના આગ્રહથી સુશીલાએ ફરીવાર પોતાના કોમળ કંઠથી ગાવા માંડયું:—

ગજલ

"કિસી સૂરતસે દિલકો શાદ કરના;
હમેં દુશ્મન સમઝકર યાદ કરના;
દુઆએં દેંગે છુટકર કૈદિએ જુલ્ફ,
જહાંતક હોસકે આઝાદ કરના.
કહેં વહ આફરીં ઐસા પડે હાથ;
ન હમપર રહેમ ઓ જલ્લાદ કરના,
મસીહાઇ દિખાનાબાદ મુર્દન,
જો દિલ ચાહે તો કુછ ઇશાદ કરના.
ઉડા દો ખાક મેરી ઠોકરોંસે;
અગર મંજૂર હૈ બર્બાદ કરના;
અદબ સીખે નહીં હૂં નૌ ગિરફતાર;
બતા કર કાયદે બેદાદ કરના;

મઝા થા બેબસીકી ગાલિયોં મેં;
ઉસી ભૂલે સબક કો યાદ કરના;
બહુત મુશ્કિલ હૈ઼ઈન સંગેદિલોંસે;
ખયાલે ખાતિરે નાશાદ કરના,
જનાજા ઉઠચુકે મેરા તો તુમભી;
અદા રસ્મે મુબારિકબાદ કરના,
નસીમે અસ્તાતન બી જાન દે દે;
ગજબ હૈગા તેરા બેદાદ કરના. ”

આ સમયે નિત્યના નિયમ પ્રમાણે એક અનુચર થોડાંક ફળ-ફળાદિ લઇને ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને તે સર્વ રણધીરની સમીપમાં મૂકીને એક બાજૂએ ઉભો રહ્યો. રણધીરે પોતાની આસપાસ બેઠેલા સર્વજનોને તે ફળ આપવા માંડયાં, પરંતુ અભ્યાગત રમણી સુશી-લાએ તે લીધાં નહિ. તેણે રણધીરના આગ્રહનો અનાદર કરી જવા-બમાં જણાવ્યું:-“ હું મસાલા વગરનાં આ કાકડી કે ચીભડાં વગેરે ફળો ખાતી નથી. મસાલો નાખી ખાવાથી તે ઘણાં મીઠાં લાગે છે અને તે સાથે ફાયદો પણ કરે છે. ”

રણધીરે પૂછ્યું:—“ એ મસાલો શો છે અને તેમાં શો ફાયદો સમાયલો છે વારૂ ? ”

સુશીલાએ જવાબ આપ્યો:—“ એમાં અનેક ગુણો સમાયલા છે. ફળમાં બાદી કરવાનો જે અવગુણ હોય છે તે મટી જાય છે અને તે સ્વાદિષ્ટ તથા સુગંધિત થાય છે. મારી પાસે અત્યારે પણ તે મસાલો તૈયાર છે. પરંતુ તે મસાલાની સાથે બીજી એકાદ બે ચીજેની પણ જરૂર પડે તેમ છે. જો તમે ચીજો મંગાવો તો હું મારી પાસેનો મસાલો તૈયાર કરવાને હાજર છું. ”

રણધીરે કહ્યું:-“ ત્યારે તું કઇ ચીજો મંગાવવા માગે છે વારૂ ?”

સુશીલાએ જવાબ આપ્યો:–" સુંઠ, કાળાં મરી તથા થોડું-ઘણું સિંધાલુણ."

રણધીરે તરત જ તે ચીજો મંગાવી આપી. સુશીલાએ એ પડીકું કાઢી અને એ ત્રણે વસ્તુઓને તેની સાથે મેળવી એક જાતનો મસાલો તૈયાર કર્યો. તે મસાલામાંથી થોડો ઘણો મસાલો પોતે લીધો અને બાકીનો રણધીર અને તેના સોબતીઓને માટે રહેવા દીધો.

સુશીલાની મધુર વાણીથી મુગ્ધ થઇને સહુએ તે મસાલો આનંદની સાથે લઈ લીધો. મસાલો લેતી વેળાયે તે સર્વ વિકારીજનોએ વિચાર્યું કે, આ નિમિત્તથી પણ તે કોમલાંગી કુરંગનયની લલના કોમળ તથા મૃદુકરનો સ્પર્શ કરવાનો શુભ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થશે." આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે સર્વજનોએ સુશીલાનો બનાવેલો નવીન પ્રસાદ ગ્રહણ કરી આરોગવા માંડયો.

એવામાં " ઓફ ! ભયંકર દગો થયો ! પકડો ! પકડો ! મારો કાપો ! હાથમાંથી છટકી ન જાય !" આદિ શબ્દોનો ઉચ્ચાર કરી અનેક પ્રલાપો કરતો રણધીર સુશીલાના શરીરપર ધસી ગયો પરંતુ તે રસ્તામાં જ લથડીયાં ખાતો એક કુર્સીપર ગબડી પડયો એ જોઇને સઘળા ઐયારો પણ તેના તરફ ધસી આવ્યા, પરંતુ તેઓ પણ પોતાના કાર્યમાં નિષ્ફળ થઇને જમીનપર ગબડી પડયા.

સુશીલાના કાર્યમાં એ સમયે ફળ લાવી આપનાર એક પુરુષ વિઘ્નરૂપ થયો. તે એકદમ સુશીલાના શરીર તરફ ધસી ગયો. પરંતુ એ અરસામાં સુશીલાએ પોતાના વસ્ત્રમાં છૂપાવી રાખેલી પિસ્તોલ બહાર કાઢીને તરત જ તેનો ઘોડો દબાવી દીધો. એના યોગે તે પુરુષ પણ ચકરી ખાઇને જમીનપર ગબડી પડયો અને અલ્પ સમયમાં જ આ અવનીનો પરિત્યાગ કરી યમસદનને સ્વાધીન થયો અથવા યમપૂરીમાં ચાલ્યો ગયો.

પ્રકરણ ૨૨ મું

પિશાચનો પાપાચાર

" મૂરખો માની રહ્યો મારૂં રે, તેમાં કાંઇયે નથી તારૂં.
સાત સાયર જેની ચોકી કરતા, ફરતું નીર ખારૂં;
ચૌદ ચોકડીનું રાજ્ય ચાલ્યું ગયું, રાવણાદિક વાળું રે;
દુઃખને તો કોઈ દેખે નહીં ને સુખ લાગે સારૂં રે;
વેળા વેળાની છાંયડી તારી, વળિ જાશે વારૂ રે.
હરી ભજનમાં હેત જ રાખો સ્મરણ કરો સારૂં;
ભોજો ભગત કહે રાખે હૃદયમાં, પ્રભુનું ભજન પ્યારૂં રે. "

ભોજો

આજે રમાની સ્થિતિ અતિ અલૌકિક ભાસતી હતી. તે હમણાં એક સોનાના સુંદર સિંહાસનપર બેસી શૃંગાર ધારણ કરી રહી હતી; તેના મુખ સમક્ષ એક વિશાળ આયનો પડ્યો હતો. મુખપર ચંદ્રમાના સમાન અપૂર્વ છટા ઝળકી આવતી હતી. તેનું આભૂષણોથી અલંકૃત થયેલું સુધાકરના સમાન સુંદર વદન બનારસી સાડી તથા તેવાંજ અન્યાન્ય અનુપમ વસ્ત્રોથી ઝળહળી રહ્યું હતું, શરીરપરના અન્યાન્ય અલંકારો પણ તેવીજ શોભાનો વિસ્તાર કરાવીને તે મનોહારિણી માનિનીના સ્વરૂપને વૃદ્ધિંગત કરવાના પ્રયત્નો કરી રહ્યા હતા. સાડીથી ઢંકાયલું વદન મેઘઘટાના આવરણથી ઢંકાયલા ઇંદુનો આભાસ કરાવી રહ્યું હતું. તથા તેનાપર તારા ગણવાળા સૂર્યમંડળના કિરણો ચંદ્રબિંબપર પથરાઈ રહ્યાં હતાં.

પ્રિય વાંચક ! જેના અલૌકિક રૂપનું વર્ણન સહજમાં થઇ શકે તેમ નથી તેના શૃંગારથી મંડિત થયેલા અનિ અદ્‌ભુત રૂપનું વર્ણન ક્યા કવિથી પણ થઇ શકે વારૂ ? રમાના ડાબા ગાલપર વિરાજતા તિલની શોભા એવી મનોહારિણી ભાસતી હતી કે જાણે નયનરૂપી કમળોથી મુખચંદ્રે વિરોધ તો ત્યાગ કરીને પરમપ્રીતિપૂર્વક તેને પોતાના મંડળમાં વસાવ્યો હોયની ? એ એનું કલંક હોયની એમ સ્પષ્ટ જણાઇ આવતું હતું અથવા તો ગુરૂપત્નીગામી થવાના કલંકથી ચંદ્રમામાં જેવી રીતે કાળો દાગ દેખાઈ આવે છે તેવીજ રીતે તેના મુખપર વિરાજતાં તે તિલની શોભા દેખાઈ આવતી હતી. કમળના કુસુમપર ભ્રમરનું બાલક મુગ્ધ થઇને જેવી રીતે તેની ક્રોડમાં અભિભૂત થઇ જાય છે, તેવીજ રીતે તે તિલપણ તેની મુખ મુદ્રાપર સ્થાપિત થઇ ગયો હતો. વિધાતાએ ત્રૈલાક્ય સુંદરી રમાની અપૂર્વ શોભા જોઇને કાજલ લગાવી દીધું હોયની એવોજ ભાસ થઇ આવતો હતો તથા તે તિલ સાથે એમ પણ સૂચવતો હતો કે મારા યોગે મારી આશ્રિતા રમાપર કોઇની નજર પડી શકે નહિ, એટલા માટેજ મેં તેના એ અતિ સુંદર અને ગુલાબી ગાલપર સ્થાન લઇને તેનાં રક્ષણનો ભાર ઉપાડી લીધો છે.

વીણાના સમાન મધુર વાણી, સુધાથી મધુર અને માખણથી મુલાયમ કિંવા કોમળ ગુલાબી અધર, સરોજથી કઠિન અને ઉન્નત ઉરોજ, કુટિલ કમાનના સમાન ભ્રુકુટી, શુકના મુખની આકૃતિ સમાન નાસિકા દાડિમની કળીઓના સમાન તાંબૂલના રંગથી રંગાયલા દાંત, મંજુલ અને મુકુર–દર્પણથી પણ વિશેષ સ્વચ્છ ગોળ ગોળ ગોરા ગાલ, ચંપાના સમાન ગૌર રંગ, કપોત અથવા હંસના સમાન વાંકી ગ્રીવા–ગર્દન, કદલીના સમાન કોમળ ધન–સ્થળ અથવા સા-

ઓળ, હંસણીના સમાન મોહક ચાલ, મોહિનીના સમાન તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિ, નિતંબ સૂધી લંબાયલા કાળા ભુજંગ સમાન લાંબા લાંબા વાળ, કુંદની કળીના જેવી કોમળ આંગળીઓ. અર્ધ ચંદ્રના સમાન વિશાળ ભાલમાં લાલગુલાબનો મનોમોહક તિલક, મૃગ કિંવા મીનના સમાન ચંચળ નેત્ર, સ્વાભાવિક રીતેજ માનવના મનને વિમોહિત કરે તેવી માયાવિની મૂર્ત્તિ, આદિ સર્વનું અવલોકન કરી મન્મથ દેવના પ્રબળ વિરોધી મહાદેવને પણ જો આ સુંદરીનો સાક્ષાત્ થાય તો મન્મથ રાજના વૈરનો પ્રતિશોધ લેવાનો પ્રસંગ સહજ પ્રાપ્ત થાય તેમ હતું. એમાં લેશમાત્ર પણ સંદેહ જેવું નહોતું.

આ અપૂર્વ શૃંગારની સાથે રમાની મુખપર હાસ્યની એક ક્ષીણ રેખા ઝળકી રહી હતી. એવામાં અચાનક તે મંદિરની પૃથ્વી ફાટી અને તેમાંથી પૂર્વ કથિત કુરુપ પિશાચ પ્રકટ થયો. તે સાથે એક બીજી પણ વિલક્ષણ ઘટના ઉપસ્થિત થઇ. એ જોઇને રમા પહેલાંની માફક ઉઠીને ઉભી થઇ તથા તે પિશાચને આવકાર આપતી સન્માન-સૂચક સ્વરથી બોલીઃ-"આવો પિશાચ નાથ! હું અત્યાર સૂધી આપની વાટ જોતી જ બેઠી હતી. આજે અહીં આવવામાં આટલો બધો વિલંબ શા કારણથી થયો વારૂ ?"

પિશાચે કહ્યું:-"આજે હું આ શું સાંભળી રહ્યો છું? શું આજે પૂર્વનો સૂર્ય પશ્ચિમમાં ઉદય પામ્યો છે? શું આજે મારા મનમાં ભ્રમણાનો ઉદ્દભવ થયો છે? ના—ના. એમાનું કશું પણ નથી. પરંતુ આજે મારી ભાગ્યદેવી મારાપર પ્રસન્ન થઈ છે. હે સુંદરી! આજે તારા મુખમાંથી સુધાની ધારા વહી રહી છે. તેં મને આજે "દુષ્ટ, અધમ અને પાપી" શબ્દના સંબોધનથી ન બોલાવતાં 'આવો પિશાચ

નાથ પધારો ! શબ્દનો ઉચ્ચાર કરી મને પરમ સંતુષ્ટ કર્યો છે. હીંદી ભાષામાં એક કહેવત છે કે:—

"જાકર જાપર સત્ય સ્નેહૂ, સો ત્યહિ મિલૈન કછુ સન્દેહૂ."

એ કહેવતનો મને આજે સંપૂર્ણ અનુભવ મળ્યો છે. પ્રિયા દિલરૂબા ! તારાં વચનોથી હું અતિ પ્રસન્ન થયો છું. આજે તેં મારા ઉકળતા અંતરમાં શાંતિના શીતળવારિનો સંચાર કર્યો છે.

રમાએ કહ્યું:—" પિશાચનાથ ! એથી તમારે અજાયબ થવાનું નથી. મેં આજે તમને જે સંબોધનથી બોલાવ્યા છે, તેમાં કેટલાંક અગત્યનાં કારણોનો સમાવેશ થયેલો છે. તેમાંનું પ્રથમ કારણ એ છે કે, લગ્ન કર્યા સિવાય મારાથી હવે આખી જીંદગી સુધી કૌમારવ્રતનું પાલન કરી શકાય તેમ નથી. બીજું કારણ એ છે કે, મદન હજી સુધી જીવતો હશે કે નહિ, તેનો કશો પણ નિશ્ચય નથી. માટે એની પ્રતીક્ષામાં બેસી રહેવું ઉચિત નથી. કારણ કે, પુરુષોનાં મન સ્થિર હોતાં નથી તેમજ એક જ અબળામાં તેનો સંપૂર્ણ અનુરાગ પણ હોતો નથી. તેઓ યોગ્ય પ્રસંગ મળતાં અન્ય કોઇ પણ અબળાનો સ્વીકાર કરી લે છે અને પોતાની પ્રેમિકાનો પરિત્યાગ કરી પાપના પંકજમાં પણ ઝંપલાવે છે. ત્રીજું કારણ એ છે કે, ઘણા દિવસના વિયોગથી મદનપરની મારી આસક્તિ દૂર થઇ ગઇ છે અને તમારા પ્રતિ પ્રેમનો ઉદ્દભવ થયો છે. ચોથું કારણ એ છે કે, તમારા સમાન સંપત્તિશાળી, સત્તાવાન અને શક્તિધારક પુરુષ આ વિશ્વમાંથી અન્ય કોઈ પણ મળી શકે તેવો કશો સંભવ પણ નથી, આ સર્વ કારણોથી મેં હવે તમારી સાથે જ લગ્ન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. તમારી પત્નીનું પદ પ્રાપ્ત કરવાથી મારી આખી જીંદગી સુખમાં વીતી શકે તેમ છે. જો હું આવી અમૂલ્ય તકને મારા હાથથી અત્યારે ગુમાવી દઇશ તો

પછી મારે જીવનપર્યન્ત દુ:ખના દરિયામાં ડુબી રહેવું પડશે. મને સંપૂર્ણ આશા છે કે અત્યારે મારો સ્વીકાર કરવામાં તમને કોઇ પણ પ્રકારનો વાંધો તો નહિ જ હોય? પિશાચ પતિ! કૃપા કરી આ એક અંગનાની યાચનાનો સ્વીકાર કરવાની ઉદારતા દર્શાવો અને મારા પ્રથમના હઠ અથવા દુરાગ્રહની ક્ષમા આપી તમારી પત્નીના ગૌરવભર્યા પદપર સ્થાપિત કરો."

રમાની આવી મનોહારિણી રસીલી વાતો સાંભળી તથા તેની મનોમોહિનું સુંદર છબિનું અવલોકન કરી પિશાચપતિ નિરુત્તર થઇને વિસ્મયતાના વારિધિમાં ગોથાં ખાવા લાગ્યો.

રમાએ કહ્યું:—"તો હવે આ શુભ કાર્યમાં વિનાકારણ વિલંબ ન થવો જોઇએ."

પિશાચ પતિએ કહ્યું:—"મને તું જ્યારે કહે ત્યારે લગ્ન કરવાને હું તૈયાર છું. અમૃતનું પાન કરવામાં કયો મૂર્ખ માનવી મના કરે વારૂ? હું તો ફક્ત તારાં વચનોની વાટ જોતો જ બેઠો છું. તું જ્યારે કહે ત્યારે લગ્નની ધામધૂમ કરવાને તથા તું માગે તે આપવાને તત્પર છું. કહે હવે તારો શો વિચાર છે વારૂ?"

રમાએ કહ્યું:—"પણ, એ પહેલાં તમારે એક પ્રતિજ્ઞા કરવી પડશે?"

પિશાચે કહ્યું:—"શી પ્રતિજ્ઞા કરવાની છે વારૂ?"

રમાએ કહ્યું:—"મારી સાથે લગ્ન કર્યા પછી તમારાથી બીજી સ્ત્રી થઇ શકશે નહિ તેમજ કોઇ પણ અબળાની સાથે મારી અનુમતિ વિના ગુપ્ત પ્રેમ પણ રાખી શકાશે નહિ."

પિશાચે કહ્યું:—"નહિ—નહિ પ્યારી, એમ કદાપિ બની શકશે નહિ. આ દુનિયામાં એવો કયો પામર મનુષ્ય હોય કે જે પોતાની પાસે પડેલા હીરાને છોડીને કાચમાં લુબ્ધ થાય વારૂ?"

રમાએ જ્યારે બરાબર જાણી લીધું કે, એ મૂર્ખ સર્વ પ્રકારે મારા કબજામાં આવી ગયો છે અને હવે કોઈ પણ રીતે મારી ઇચ્છા વિરૂદ્ધ વર્તી શકે તેમ નથી, ત્યારે તે વિચાર કરીને બોલી:–"દાનવરાજ! મને તમારા આ સર્વ વૈભવો જોઇને મારા મનમાં એક પ્રકારનો સંશય ઉત્પન્ન થાય છે."

પિશાચે પૂછ્યું:—"શો સંશય થાય છે વારૂ? સંશય રાખવાનું કશું પણ કારણ નથી. જે કાંઇ સંશય થતો હોય તે સત્વર જણાવી દે એટલે હું તેનું યથાર્થ રૂપે સમાધાન કરી આપું.

રમાએ કહ્યું:—"આટલી બધી સંપત્તિ તમે ક્યાંથી પ્રાપ્ત કરી વારૂ?"

પિશાચે જવાબ આપ્યો:—"આ સર્વ મારી માયાનોજ પ્રભાવ છે."

રમાએ કહ્યું:—"ત્યારે તો એ માયા નષ્ટ પણ થઇ શકતી હશે."

પિશાચે ઉત્તર આપ્યો:—"હા, અવશ્ય તેનો નાશ થઇ શકે છે. પરંતુ મારા સિવાય આ સર્વ માયાનો નાશ આ વિશ્વના કોઇ પણ પ્રાણીથી થઇ શકતો નથી. હુંજ માયાને રચી શકું છું અને તેનો લોપ પણ કરી શકું છું."

રમાએ પૂછ્યું—"એવો તે શો ઉપાય છે કે તે તમારાથી સહજમાં થઈ શકે છે?"

પિશાચે સંદેહાન્વિત થઇને કહ્યું:—"એ જાણવાની તને શી જરૂર છે?"

રમાએ જવાબ આપ્યો:—"ત્યારે મારે અને તમારે સંબંધ બાંધવાનું કારણ શું છે? હું જ્યારે તમારી પત્નીના પદને પ્રાપ્ત કરી શકું ત્યારે મને તમારા હૃદયના પ્રત્યેક વિચારો, તમારા ગૃહની રિદ્ધિ-સિદ્ધિ અને તમારા આચારવિચાર આદિ સર્વને જાણવાનો મને અધિકાર હોવોજ જોઇએ. પતિ અને પત્નીનું હૃદય જ્યાં સુધી એકતાના સૂત્રમાં બંધાતું નથી, ત્યાં સુધી તેમનો સંસાર કદાપિ સુખમય થઈ શકતો નથી. માટેજ મારા પ્રિયતમ! હું આપના આ પ્રમાણે પૂછવાનો આગ્રહ કરી રહી છું."

પિશાચનાથે કહ્યું:—"સુંદરી! એ વાર્તા કહેવાને હું લાચાર છું. કારણ કે, મારા પિતાએ એ વિદ્યા શિખવતી વેળાયે કોઇ પણ વ્યક્તિને ન જણાવવાની મારી પાસે પ્રતિજ્ઞા લેવડાવી છે તથા સુલેમાનના સોગન આપીને તેમ ન કરવાનો સખ્ત બંદોબસ્ત કરાવી લીધો છે. આથી મારાથી તે વાત તને જણાવી શકાય તેમ નથી."

રમાએ સહજ કોપના આવિર્ભાવ કરી કહ્યું:—"બસ, હવે તમારો પ્રેમ જણાઈ આવ્યો. તમે મતલબી છો, સ્વાર્થી છો. મારી સાથે તમે કેવળ સ્વાર્થથી અંધા થઇને જ લગ્ન કરવા ઇચ્છો છો. શું પ્રેમ એવો હોઈ શકે ખરો કે પ્રેમિક પોતાની પ્રેમિકાને પણ પોતાના હૃદયની વાર્તા ન કહેતાં છૂપાવી રાખે. મેં તો તમારી સાથે નિષ્કપટ અને વિશુદ્ધ પ્રેમ દર્શાવ્યો છે, પરંતુ તમે મારી સાથે દગાબાજી ચલાવો છો. તમારા હૃદયની પરીક્ષા હવે મને સંપૂર્ણ રીતે થઇ ગઇ છે. તેમને હૃદયનું દાન આપવું અનુચિત છે."

પિશાચે કહ્યું:—"તું અબલા છે તેથી સત્ય વસ્તુને શી રીતે જાણી શકે? મોટા લોકોની કહેવત છે કે, હલક નિસરી ઔર પલક પસરી! સ્ત્રીઓપર વિશ્વાસ રાખવો એ કેવળ મૂર્ખતા જ છે. જે મનુષ્ય અતિ વિશ્વાસ રાખે છે તે ઘણીવાર આફતના મુખમાં પણ આવી પડે છે."

રમાએ પિશાચ પતિના મનને પોતામાં લુબ્ધ કરવાના ઉદ્દેશથી કહ્યું:—" પિશાચનાથ ! આમ ધારવામાં તમારી ભયંકર ભૂલ થાય છે. દુનિયાની દરેક સ્ત્રીઓ તેવી હોતી નથી.

અપવાદ રૂપે ઘણી સ્ત્રીઓ સચ્ચરિત્રવાન અને ભલી પણ મળી આવે છે. તમે એમ ધારતા હો કે, મને તમારી માયાનો ભેદ જણાવવાથી તે ભેદ ફૂટી જશે અને પરિણામ ભયંકર આવશે, તો તેવી ધારણાને હૃદયમાં સ્થાન આપશો નહિ. જેમ અતિ વિશ્વાસ રાખવો અનુચિત માનો છો, તેમ જ અતિસંશય રાખવો એ પણ અનુચિત-જ છે. કારણ કે, '**संशयात्मा विनश्यति**' એવી જે એક કથા કહેવામાં આવે છે તે સર્વથા સત્ય જ છે. અતિ સંશય રાખનાર મનુષ્યનો ક્ષય થાય છે. વળી જો તમારા મનમાં એવો ખ્યાલ થતો હોય તો તે પણ ભૂલ ભરેલો છે. કારણ કે, અહીં તમારા નિવાસસ્થાનમાં મારા અને તમારા સિવાય અન્ય કોઇ પણ વ્યક્તિ હાજર નથી તેમજ બીજા કોઇથી આ સ્થાનમાં પ્રવેશ કરી શકાય તેમ પણ નથી. હું અહીંથી ન્હાસી શકું એવો કોઇ પણ ઉપાય જ નથી. આવી સ્થિતિમાં હું તમારો વિશ્વાસઘાત શી રીતે કરી શકીશ, એનો વિચાર કેમ નથી લાવતા ? આવી નકામી શંકાનો ત્યાગ કરો."

પિશાચપતિ રમાની ચાતુરી ભરેલી ભોળી અને મીઠી વાતો સાંભળીને મુગ્ધ થઈ ગયો. તેના મનમાં રમાને માટે દૃઢ વિશ્વાસ બંધાઇ ગયો અને છેવટે તે પોતાની માયાનો બધો ભેદ તેને જણાવવાને તત્પર પણ થઇ ગયો. તેનાથી પોતાના પ્રથમના દૃઢ નિશ્ચયપર સ્થિર રહી શકાયું નહિ.

પિશાચે કહ્યું:—" પ્યારી ! જો તને મારા પ્રેમમાં સંશય આવતો હોય તથા તેમાંજ તું પ્રસન્નતા માનતી હોય તો મારાથી તેને

ટાળી શકાય તેમ નથી. પણ જ્યારે તારો આટલો બધો આગ્રહ જ છે, ત્યારે તને હું મારા આ માયાસદનના સર્વ ભેદોને વિસ્તાર પૂર્વક જણાવી દઉં છું. જો, આ માયામંદિરના શિખરપર જે કાળો પત્થરનો સ્વાર તથા અશ્વ દેખાય છે, એનો નાશ થવાથી આ પિશાચ પૂરીનો નાશ થઈ શકે છે. પરંતુ એને નષ્ટ કરવાનું કાર્ય ઘણું જ મુશ્કેલી ભરેલું છે."

રમાએ અજાયબીથી પૂછ્યું:—"એ શી રીતે નષ્ટ થઇ શકેછે વારૂ?"

પિશાચે જવાબ આપ્યો:—"તે સ્વાર તથા અશ્વને એક લાલ પત્થરના ચોખૂણાવાળા ચબુતરાપર સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે અને તેમની રચના લીલા પત્થરની કરવામાં આવી છે. એ સ્વારના હૃદયમાં એક અંગુઠી તથા એક સોનાના પત્ર છે, એ પત્રમાં તેનો નાશ કરવાની યુક્તિ દર્શાવેલી છે. પરંતુ એ કોઇ પણ કાઢી શકતું નથી. કારણ કે, એ સ્વારના મુખમાંથી અગ્નિના ફૂવારા છૂટી રહ્યા છે તેથી તેની પાસે જનાર કોઇ પણ મનુષ્ય તે અગ્નિથી બળીને ખાખ થઈ જાય છે.

રમાએ કહ્યું:—"ત્યારે તો આ પિશાચપૂરીનો વિનાશ થવાનો કશો સંભવ જ નથી. કારણ કે એ પત્ર કોઇ પણ મનુષ્યથી લઈ શકાય તેમ ન હોવાથી સ્વારને નષ્ટ કરવાનો કશો ઉપાય જ નથી. ભવિષ્યમાં પણ કોઈ મનુષ્ય એ પત્રને બહાર કાઢીને આ પિશાચપૂરીનો વિનાશ કરી શકશે નહિ."

પિશાચે કહ્યું:—"નહિ, એમ નથી. જે મનુષ્ય દ્વારા એનો નાશ થવાનું લખાયું હશે, તે મનુષ્ય કદાચિત્ તે સ્વારના મુખ પાસે જશે તો પણ તેને કશી ઇજા આવશે નહિ. કારણ કે, તેના જવાની સાથે જ તે આગના ફૂવારા એકદમ બંધ પડી જશે અને ત્યાર પછી

તે મનુષ્ય નિર્ભયતાથી તેનો ધ્વંસ કરી શકશે. ઘોડાના મુખપર ઠોકર મારવાથી સવારના બે સરખા ટુકડા થઇ જશે અને તે પત્ર સહજમાં મળી શકશે. પણ એ સમયે એટલી બધી સાવચેતી રાખવાની જરૂર છે કે, સવારના ટુકડા થતાંની સાથે જ જો તેને નીચે ફેંકી દઇને પેલા અશ્વની પીઠપર આરોહણ કરવામાં ન આવે તો તે ટુકડા સંધાઇને પેલો સ્વાર પાછો સજીવન થઈ જશે અને ઠોકર મારનાર મનુષ્યને અગ્નિના કુંડમાં ફેંકી દઇ બાળીને ભસ્મીભૂત કરી નાખશે. રમા ! આ કાર્ય ઘણું જ કઠિન છે, તેથી મારી માયાનો અથવા આ પિશાચપૂરીનો નાશ થવાની કશી પણ સંભાવના જ નથી."

રમાએ પૂછ્યું:—" આ માયાપૂરીને તમારા પિતાએ સ્થાપી હતી કે બીજા કોઇ મનુષ્યે અથવા પિશાચે આ અદ્ભુત ભવનની સ્થાપના કરવાની દક્ષતા દર્શાવી હતી વારૂ ? "

પિશાચનાથે જવાબ આપ્યો:—" મારા પિતાનું નામ અંગારમુખ હતું, તેમને બે પુત્રો હતા. તેમાંનો એક હું અને બીજો વિદ્યુજ્જિવ્હ હતો. તેનું મરણ ઇંદ્રના હાથે થયેલું છે અને તેની સ્ત્રી કુમ્ભીનસી મારા મહાલયમાં રહે છે. મારા પિતાનો એક મયનામક માયાવી દાનવ મિત્ર હતો. તેણે મિત્રતાના બદલામાં મારા તથા મારા ભાઇને માટે બે પૂરીઓ બનાવી છે, તેમાંની આ એક અદ્યાપિ વિદ્યમાન છે અને તે મારી પોતાની જ છે. તથા મારા ભાઇની બીજી નગરી તેના મરણ સમયે ઇન્દ્ર મહારાજે નષ્ટ કરી નાખી છે. મારો ભાઇ મારા કરતાં ઘણો જ કાબેલ અને પરાક્રમી હતો. તેણે ઇંદ્રાદિ અનેક દેવતાઓને પોતાના અપૂર્વ પરાક્રમની સહાયતાથી પરાજિત કર્યા હતા. તેના જેવો દક્ષ તથા બહાદુર દાનવ આ દુનિયામાં તે સમયે બીજો કોઇજ નહોતો."

રમાએ પૂછ્યું:—" પણ આ નગરીને તો ઇન્દ્રનો ભય નથી ને! ઇંદ્રદ્વારા તમને તમારી આ માયામયી નગરી નષ્ટ થાય એવો કોઇ પણ પ્રકારનો ભય છે ખરો કે? હું ધારૂં છું કે જો ઇન્દ્રની ઇચ્છામાં આવે તો તે આ નગરીને પણ સહજમાં નષ્ટ કરી શકે તેમ છે. કેમ, તમારો આ વિષયમાં શો અભિપ્રાય છે વારૂ?"

" ના, ઇંદ્રદ્વારા આ મહા માયામયી પૂરી નષ્ટ થાય એવો કશો પણ સંભવ જ નથી. આ પૂરીનો નાશ કરવાનું ઇંદ્રમાં સામર્થ્ય જ નથી. મારા પિતાના મુખથી મેં અનેકવાર સાંભળ્યું હતું કે, ઇંદ્રથી આ નગરીનો નાશ થઇ શકે તેમ નથી. કારણ કે, તેને એના અસ્તિત્વની પણ હજી સુધી કશી ખબર મળી શકી નથી. પરંતુ મયદાનવ નામક એક દાનવે મનુષ્યદ્વારા આ નગરીનો નષ્ટ થવાનો ભય દર્શાવ્યો છે. મારી માન્યતા પ્રમાણે મનુષ્યદ્વારા જ એનું પતન થશે, કોઈ દેવ અથવા દાનવદ્વારા એનો વિનાશ થશે નહિ." પિશાચનાથે કહ્યું.

રમાએ કહ્યું:—" તમારી એ ધારણા ભૂલભરેલી છે. કારણ કે, જ્યારે ઇંદ્રના સમાન મહા પરાક્રમશાળી વ્યક્તિ પણ આ નગરીના અસ્તિત્વ વિશે કશા પણ સમાચાર મેળવી શકી નથી, ત્યારે સામાન્ય મનુષ્યનું તો શું ગજું છે કે, તે અહીં આવીને આવી માયામયી નગરીનું પતન કરી શકે. હું ધારૂં છું કે, એનો નાશ થવાનો જ નથી."

પિશાચપતિએ કહ્યું:—" વારૂ, ત્યારે હું હવે અહીંથી જઇને લગ્નની સર્વ તૈયારીઓ કરૂં છું તથા મારા સર્વ સોબતી પિશાચોને લગ્નમાં હાજર રહેવા માટેનો બંદોબસ્ત કરાવું છું."

રમાએ કહ્યું:—" જરા સબુર કરો, હું તમને એક વાર્ત્તા કહેતાં ભૂલી ગઇ છું. તે સાંભળતા જાઓ."

પિશાચે કહ્યું:—"શું કહેવા માગે છે? જે કાંઇ કહેવું હોય, તે જલ્દી કહી નાખ."

રમાએ કહ્યું:—"લગ્ન થયાં પહેલાં તે દુષ્ટ મદન તથા તેના સર્વ ઐયારોને અહીં પકડી લાવો. કારણ કે, તેમની હયાતીમાં આપણાથી સુખી રહી શકાશે નહિ. તેમને અહીં લાવ્યા પછી કોઇ પણ પ્રકારની દગાબાજી રચીને આપણે તે લોકોને મરણના શરણ બનાવીશું તથા આનંદપૂર્વક આપણા બાકીના જીવનને વ્યતીત કરીશું. કેમ, મારો આ વિચાર તમોને પસંદ પડે છે કે નહિ વારુ?"

પિશાચે કહ્યું:—"રમા, એમાં તારી તદ્દન ભૂલ થાય છે. મદન તથા તેના ઐયારો આપણુને શી હરકત કરી શકે તેમ છે? મારી માયાના પ્રભાવથી તેઓ સર્વ ક્ષણવારમાં નષ્ટ થઇ શકે તેમ છે. વળી તેઓ આ અજ્ઞાતસ્થાનમાં આવીને કોઇ પણ પ્રકારનો ઉપદ્રવ મચાવે એવો કશો સંભવ પણ નથી. કારણ કે, આ સ્થાનમાં મારી અનુમતિ વિના સાક્ષાત્ ઇંદ્રથી પણ પ્રવેશ કરી શકાય તેમ નથી. તો પછી વિના કારણ તું આવો ભય શા માટે રાખે છે? એ સર્વ ચિંતાઓને બાજૂપર મૂકીને સત્વર મારી સાથે લગ્ન કરી લે."

રમાએ કહ્યું:—"તમે ચતુર હોવા છતાં આમ ભૂલ કેમ જાઓ છો. કોઈ એક કવિએ ખરૂં જ કહ્યું છે:—

"રોગ ઔર બૈરી અપન ગનિયે છોટ કબૌન,
બઢત બઢત જિય લેત હૈ રહિય ન મૌન."

આ અનુપમ બોધવચનોને કેમ વિસરી જાઓ છો?"

પિશાચે કહ્યું:—"વારુ, હું તેમને મારી નાખીશ."

રમાએ કહ્યું:—"ના મારી ઇચ્છા એવી છે કે તમો તે સર્વને અહીં લાવીને કેદ કરો."

પિશાચે પૂછયુંઃ—" ત્યાર પછી ? "

રમાએ કહ્યુંઃ—" ત્યાર પછી જ્યારે તમારાં લગ્ન થઇ જાય, ત્યારે તમારી સાથે હું તેમની પાસે જઇશ અને તેમના અંતરાત્માને સળગાવીશ. તે સમયે જો તેઓ મને ફિટકાર આપશે તો હું તેજ ઘડીયે તેમની કતલ કરાવી નાખીશ. આમ કરવાથી તમને મારી પ્રીતિની ખાત્રી પણ થઇ આવશે. કેમ મારી આ યુક્તિ રૂચે છે કે નહિ ? "

પિશાચે કહ્યું;—" હા, યુક્તિ તો ઘણીજ મજાની છે. હવે પછી હું તારી ઇચ્છા મૂજબજ સર્વ કાર્ય કરીશ. " આમ કહીને તે પિશાચપતિ રાજમંદિરની એક દીવાલમાં સમાઇ ગયો અથવા અદ્દશ્ય થયો.

પ્રકરણ ૨૩ મું

ખુલાસો

વસ્લકે એશમેં સબ હિજ્રકા ગમ ભૂલ ગયે;
યાદ રખના થા હમેં જિસકો વો હમ ભૂલ ગયે;
વાયદા વસ્લ કયામતમેં ભી હોગા કયોં કર ?
વહાં ભી કહીયેગા' તેરે" સિર કસ્મકી ભૂલ ગયે;
લિખને બેઠે જો ઉન્હે હાલે પરેશાન' અપના;
હર્ફ મતલબકા ઉઠાતેહી કલમ ભૂલ ગયે.

એક અતિ મનોહર સુવર્ણના પર્યંકર મહાબુદ્ધિમતી અને અપૂર્વ સ્વરૂપવતી મોહિની વિરાજી હતી. તેની દક્ષિણ દિશાની એક કુરસી પર બાબૂ ચંદ્રગુપ્ત તથા ઉત્તર દિશાની કુર્સીઓપર રઘુનંદન, વ્રજભૂષણ, શ્યામલાલ, બાલકરામ અને સુંદરસિંહ તેમજ વીરસિંહ આદિ સર્વ ઐયારો બેઠા હતા. પાસેના એક તખ્તપર મદન સુતો હતો અને વિરસિંહની છેક નજીકમાં બે પુરૂષો બેભાન અવસ્થામાં પડયા હતા. પ્રથમ મોહિનીએ ગભરાઈને કહ્યું:-"બાબૂ, તમે બધા ઓરડાઓ ઉઘાડયા હતા?"

બાબૂએ જવાબ આપ્યા;—"ના."

"ત્યારે કયો ઓરડો ઉઘાડયો નહોતો વારૂ?" મોહિનીએ પૂછ્યું.

"ફક્ત કિનારાપર આવેલો છેલ્લો ઓરડો જ મેં ઉઘાડયો નહોતો, બાકીના બધા ઉઘાડયા હતા."

"પરમાત્માએ તમને સન્મતિ આપીને તે ઓરડો ઉઘાડવા ન દીધોઃ એ બહુજ સારૂં કર્યું." મોહિની બોલી.

"કેમ?" બાબૂએ પૂછ્યું.

"તેમાં ભયંકર જોખમ સમાયલું હતું."

"પણ તે ઓરડાને બરાબર જોયા વિના મને રાત્રે ઉંઘ પણ આવતી." બાબૂએ કહ્યું.

"રમાનાં લગ્ન થઇ જવા દો. ત્યાર પછી હું પોતે તમને સર્વને લઈ જઇને.તે ઓરડાઓ બતાવીશ તથા તે સંબંધી જે કાંઇ જાણવા જેવી હકીકત છે, તે પણ કહી સંભળાવીશ." મોહિનીએ કહ્યું.

"ઘણીજ આનંદની વાત છે." બાબૂએ કહ્યું.

ત્યાર પછી સુંદરસિંહ અને વીરસિંહ વચ્ચે આ પ્રમાણે વાતચીત થવા લાગી:—

સુંદરસિંહે કહ્યું:–"વીરસિંહ! તમે ઘણીજ ચાલાકી લડાવી છે. તે પત્ર મોકલાવ્યા પછી તમે તે દુષ્ટ નરાધમ નૃપતિ પ્રતિ કોઈ-પણ જાતની ઐયારી અથવા દગાઇની બાજી ખેલી હતી ખરી કે નહિ વારૂ?"

વીરસિંહે જવાબ આપ્યો:—"અરે યાર! એમાં તો ઘણીજ મજા આવી હતી. ત્યાર પછી દ્વારપાળ બનીને હું બીજા બે પત્રો આપી આવ્યો હતો. ત્રીજી વાર ગાંધી બનીને તે શઠ રાજાની સભામાં જઇ આવ્યો હતો અને તેના સર્વ સભાસદોને ભેગા કર્યાં હતા, સર્વનાં મુખ કાળાં કરીને તેમની ભયંકર દુર્દશા કરી હતી. ચોથી વાર સ્વાર થઈને હું તેની સભામાં દાખલ થયો હતો તથા તેમની બધાની આંખમાં ધુળ નાખી એક પત્ર પણ આપી આવ્યો હતો. તેઓ સર્વ મૂર્ખના સરદારો અથવા તો ગમાર ઢોરોજ છે."

સુંદરસિંહે કહ્યું:—"ખરેખર, ભાઈ! તે આ સર્વ કાર્યોમાં એક પ્રકારની અપૂર્વતાજ દર્શાવી આપી છે. આવું સાહસિક કાર્ય સહજમાં થયાની અમને કોઇને પણ સંભાવનાજ નહોતી. વીરસિંહ, ઐયારોના સમુદાયમાં તમને અગ્રસ્થાન આપવામાં આવે તો તે પણ અસ્થાને નથી. તમે જીવ સટોસટની બાજી ખેલીને જે જે અદ્દભુત કામો કર્યાં છે તે બધાં મનુષ્ય માત્રને અજાયબીમાં નાંખી દે તેવાંજ છે."

બાણુએ કહ્યું:—"વીરસિંહનું આ કાર્ય તો ખરેખર ઈનામ આપવા યોગ્યજ છે."

વીરસિંહે કહ્યું:—"સાંભળો તો ખરા, ત્યાર પછી એક દિવસ સ્ત્રીનું રૂપ ધારણ કરી મેં તે નરાધમ નરેન્દ્રસિંહના પુત્ર ચંદ્રસેનને મારા પંજામાં ફસાવ્યો અને છેવટે માળી બનીને જગમોહન નામના મહા અહંકારી ઐયારને મારો કેદી બનાવ્યો. જગમોહન બહુ જ ગર્વિષ્ટ હતો, તેના તે ગર્વના ચૂરેચૂરા પણ કરી નાખ્યા. આ સર્વ કાર્યો કરવા છતાં પણ તે નરેન્દ્રની આંખ ઉઘડી નહિ. મારા માયાવી ભેદને તે જરા પણ જાણી શક્યો નહિ. મેં તેને પણ મારો બંદીવાન બનાવવાની ધમકી આપી છે. થોડા વખતમાં હું તેને ચતુર્ભુજ કરીને અહીં લઇ આવીશ. જ્યાં સુધી તે પાપાત્માને આપણા બંદીખાનામાં લાવી શકીશ નહિ, ત્યાં સુધી મને કોઇ પણ રીતે સુખ મળી શકશે નહિ. કોઇ પણ કાર્યની ચિંતા મનુષ્યનાં મનમાં ભરાઇ રહે છે, ત્યાં સુધી તેને કશું પણ ચેન પડતું નથી. બસ, મારી પ્રતિજ્ઞા છે કે તેને અહીં લાવ્યા વિના હું સુખેથી જંપીને બેસીશ નહિ."

સુંદરસિંહે કહ્યું:—"વાહ–વાહ–વાહ–વાહ! કયા કમાલ કર દીયા! વીરસિંહ! આવી જબરદસ્ત ઐયારી ખેલી બતાવી તમે આજે સર્વને મુગ્ધ કર્યાં છે. ધન્ય છે, તમારા સાહસને! ધન્ય છે. તમારી બહાદુરીને!

ભાણુએ કહ્યું:–"ઐયાર છે કે વાતો છે? બહાદુર ઐયાર ધારે તે કરી શકે છે."

આ સાંભળીને મદને કહ્યું:–"ભાઇ! આ સર્વ નિરર્થક વાતોથી મારૂં માથું ચઢવા આવ્યું છે. રમાના શોકે મને ઉન્મત્ત બનાવી દીધો છે. જ્યાં સુધી તે મૃગલોચની, હંસગામિની, કોમળ કામિનીના સંવાદ નહિ મળે ત્યાં સુધી મને કોઇ પણ વાર્ત્તા સાંભળવામાં રૂચિ થશે નહિ. તમારા સર્વમાંથી જો કોઇ પણ રમાના સમાચાર મેળવી શક્યાં

હો તો કૃપા કરી મને જણાવો. તે વાર્ત્તાથી તારા અંતરને આરામ મળશે. પ્રિયાના સમાચારથી આ વિહ્વળ થયેલા હૃદયનો ભાર કાંઈક અંશે ઓછો થશે."

"મોહિનીએ કહ્યું:-"મદન! આમ ઉતાવળા ન થાઓ, જરા સબુરી ધરો. પ્રથમ આ સર્વ વાતો સાંભળી લ્યો. કારણ કે, આ વાર્ત્તા સાથે આપણા કાર્યનો સંબંધ વિશેષતાથી જોડાયલો છે. રમાને માટે તમે લેશ માત્ર પણ ચિંતા ન કરો. તે જ્યાં હશે ત્યાંથી હું તમને લાવી આપીશ. જો તે પાતાળમાં છૂપાઇ હશે, તો ત્યાંથી લાવવામાં પણ મને કશી અડચણ આવશે નહિ. આમ ગભરાઓ છો શા માટે? ધીરજને હૃદયમાં સ્થાન આપો અને જે કાંઇ થાય છે, તે સર્વ જોયા કરો."

વીરસિંહે કહ્યું:-"ત્યાર પછી જગમોહનનો વેશ ધારણ કરી હું રાજા નરેન્દ્રસિંહના દરબારમાં ગયો અને જોરાવરસિંહના એટલે કે મારા પોતાનાજ ગિરફ્તાર થવાના સમાચાર આપી તે અક્કલના અંધા અને બુદ્ધિના બુઠ્ઠા રાજા પાસેથી આ હીરાનો હાર, પાંચ હજાર રૂપિયા તથા આ તલ્વારને ઇનામમાં લઈ આવ્યો."

આ સાંભળીને સર્વ ઐયારો હસીહસીને લોટપોટ થઈ ગયા અને વાહ વાહનો ધ્વનિ કરી દશે દિશાઓમાં તેના પડઘા સંભળાવવા લાગ્યા. તેમના એ અવાજથી ખરેખર આકાશમંડળ પણ ગાજી ઉઠ્યું.

મોહિનીએ કહ્યું:-"પણ જો મેં વીરસિંહથી વધારે જોખમભરેલું કામ કર્યું હોય તો મને તે ૫૦૦૦ રૂપિયાનું ઇનામ આપવાની વીરસિંહ ઉદારતા દર્શાવશે ખરા કે?"

વીરસિંહે કહ્યું:–"હા. જો તમે મારા કરતાં કાંઇ વિશેષ જોખમ ભરેલું કામ કર્યું હશે તો હું ઘણીજ ખુશીની સાથે ૫૦૦૦ રૂપિયાનું ઇનામ તમોને આપી દઇશ. કહો જોઇએ, તમે મારાથી કયું વિશેષ કાર્ય કર્યું છે વારૂ ?"

મોહિનીએ કહ્યું:–"ત્યારે સાંભળો, હું મારા કાર્યની વાર્તા બરાબર રીતે કહી સંભળાવું છું."

સુંદરસિંહ વચ્ચમાંજ બોલ્યો:–"હા. જલ્દી કહી સંભળાવો. વિલંબ ન કરો."

વીરસિંહે કહ્યું:–"જરા સબુર કરો."

સુંદરસિંહે પૂછ્યું:—"કેમ ? સબુર કરવાની શી જરૂર છે ?"

વીરસિંહે કહ્યું:—"મારા તથા મોહિનીના કાર્યનો ઇન્સાફ કરે તેવો કોઇ ચાલાક માણસ હોવો જોઇએ. જો તે મનુષ્ય અમારા ઉભયની યથાર્થ રીતે પરીક્ષા કરી તથા બન્નેના કામના સાહસ તથા પ્રશંસાનો વિચાર કરી યોગ્ય ઇન્સાફ આપે તોજ હું એ ઇનામ આપવાને કબુલ થાઉં છું. પરંતુ કેવળ મોહિનીના વચન અથવા તો વાતો પરજ વિશ્વાસ રાખી તેના કાર્યોને મહત્વ આપી ઇનામ આપવાની મારી ઇચ્છા નથી. માટે પ્રથમ એવા કોઇ બુદ્ધિમાન પુરૂષને અમારા ઇન્સાફ માટે શોધી લાવો."

સુંદરસિંહે કહ્યું:—"ત્યારે તમે તમારા ઇન્સાફનું કામ કોને સોંપવા માગો છો વારૂ ?"

વીરસિંહે જવાબ આપ્યો:—"અમારા ઇન્સાફને માટે મદન જ સર્વ રીતે યોગ્ય છે. મારી ઇચ્છા એની પાસેજ ઇન્સાફ કરાવવાની છે. કારણ કે, મદન બરાબર વિચાર કર્યા પછીજ ઇન્સાફ આપે છે."

સુંદરસિંહે કહ્યું:—"વારૂ, તમારી વાતને મંજૂર રાખવામાં આવે છે. મોહિની તમારા કાર્યના ઇન્સાફને માટે મદનનેજ ન્યાયાધીશ નીમવામાં આવે છે. એમાં કોઇને કશી હરકત આવે તેમ નથી."

સર્વ જનોની સમ્મતિથી મદનને ન્યાયકારીના પદપર સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો, પ્રથમ મોહિની પોતાની કથાનો આરંભ કરી કહેવા લાગી:—"તમારા કશા સમાચાર મને મળી શક્યા નહોતા. તેમજ તમે ક્યાં વસો છો અને શું કાર્ય કરો છો એ પણ મારા જાણવામાં આવી શક્યું નહોતું. એ અવસરમાં બાબુ સાહેબ આ દુર્ગમાં આવ્યા હતા. તેમનાપર દુર્ગની રક્ષાનો ભાર સોંપીને હું એક લાકડાં વેચનારી વૃદ્ધાના વેશમાં અહીંથી બહાર નીકળી પડી હતી તથા એ ગુપ્ત વેશની સહાયતાથીજ મેં એ લોકોના બધા છૂપા ભેદોનો પત્તો મેળવી લીધો હતો. પછી બીજે દિવસે બાબુસાહેબને મેં મારા ભરથાર બનાવ્યા. અને હું તેમની સ્ત્રી બનીને રણધીરના ગુપ્ત ભવનના દ્વાર પાસે જઇને બાબુની સાથે લડવા લાગી; એવામાં રણધીર અને લલિતા ફરતાં ફરતાં ત્યાં આવી ચાલ્યાં. રણધીર મને જોતાંની સાથેજ મારા પર આસક્ત થઇ ગયો. તે બાબુ સાહેબને મારવા દોડ્યો એ અવસરમાં બાબુસાહેબ ત્યાંથી આબાદ છટકી ગયા. ત્યાર પછી રણધીર પોતાની સાથે ગુપ્તભવનમાં લઇ ગયો. ત્યાં મને પ્રસંગ મળતાંની સાથેજ રણધીરને મેં બેહોશ કરી દીધો તથા મદન આદિ સર્વને તે દુષ્ટના પંજામાંથી છોડાવી લીધા."

વીરસિંહે:—"વાહ—એવી સામાન્ય ઐયારીમાં આટલું બધું ઇનામ અપાતું હશે ખરૂં કે?"

મદને કહ્યું:—"હા. તમારૂં કહેવું ખરૂં છે."

બાબુએ કહ્યું:—"હું પણ એ વિષયમાં મારી સમ્મતિ આપું છું."